

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

КОТЕЛЯНЕЦЬ Наталка Валеріївна

УДК 373.3.091.33:62

**МЕТОДИЧНА СИСТЕМА
ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання технологій

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Хомич Лідія Олексіївна,
заступник директора з наукової роботи
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тименко Володимир Петрович,
учений секретар Відділення професійної освіти і
освіти дорослих НАПН України;

доктор педагогічних наук, професор
Титаренко Валентина Петрівна,
декан факультету технологій та дизайну
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка;

доктор педагогічних наук, доцент
Курач Микола Станіславович,
завідувач кафедри теорії і методики трудового
навчання та технологій Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса
Шевченка.

Захист відбудеться 07 вересня 2017 року об 11.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.19 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий 07 серпня 2017 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

Т. Б. Гуменюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми дослідження. У ХХІ ст. з огляду на досягнутий рівень суспільного розвитку і його перспективи сформульовано нові вимоги до специфіки і якості праці людини. Передовсім це пов'язано з технологічною революцією, зокрема з її інформаційним складником, з досягненнями науково-технічного прогресу, які якісно змінюють середовище життєдіяльності сучасної людини. Такі процеси вимагають виховання особистості, яка може брати участь у технологічній, творчій і проектній трудовій діяльності, тобто її праця є творчо-перетворювальною. Високий рівень технологічної культури, здатність до ініціативи, творчості й саморозвитку, професійність і конкурентоспроможність є об'єктивними вимогами до особистості як до суб'єкта трудової діяльності.

Важливе місце в цьому процесі посідає освітня галузь «Технології», яка сприяє формуванню в школярів технологічної компетентності на основі системи технологічних знань і вмінь, що є основою для подальшої трудової діяльності; становленню цілісної особистості, яка має потребу в різних видах розумової та фізичної праці, технологічно важливих якостях, що забезпечують її самореалізацію, самоствердження й соціалізацію.

Нині освітня галузь «Технології» перебуває на етапі якісного розвитку. Її різні змістово-процесуальні аспекти викладено в працях П. Атутова, О. Богатирьова, Г. Гаджиєва, В. Казакевича, О. Кожині, А. Леонтьєва, Н. Матяш, В. Муравйова, М. Павлової, Г. Пічугіної, Дж. Пітта, А. Полякова, І. Сасової, В. Симоненко, Ю. Хотунцева, С. Чистякової, Л. Серебряникова, В. Сидоренка, О. Коберника, А. Терещука, В. Бербеця, С. Ящука, В. Тименка, І. Веремійчика тощо.

Зазначимо, що дослідження здебільшого спрямовано на вивчення специфіки викладання цієї галузі в учнів середнього і старшого шкільного віку. На наш погляд, технологічна підготовка молодших школярів на сьогодні є найменш вивченою в дидактиці технологічної освіти й у методиці навчання «Технології» як галузі педагогічного знання, хоча навчання молодших школярів «Технології» є першим етапом складного й багатогранного процесу розвитку людини як суб'єкта трудової діяльності.

У державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено основні завдання загальноосвітньої школи, одним з яких є створення умов для формування освіченої, творчої особистості, реалізації та самореалізації її природних задатків і можливостей в освітньому процесі. У «Національній доктрині розвитку освіти» передбачено перспективи й можливості модернізації системи трудової підготовки учнів відповідно до сучасного соціально-економічного стану країни й ринку праці, а в Державному стандарті початкової загальної освіти засвідчено, що метою освітньої галузі «Технології» є формування й розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їхнього творчого потенціалу й соціалізації в суспільстві.

Як засвідчують наші дослідження, у практиці навчання «Технології» не всі молодші школярі досягають поставлених цілей, оскільки відчують суттєві

труднощі у виконанні предметних розумових і практичних дій під час створення різних виробів. Причина полягає в тому, що в методиці навчання «Технології» виявляється багато проблем, які потребують невідкладного і ґрунтовного розв'язання, незважаючи на досить багатий досвід педагогічної науки й практики в галузі трудової підготовки учнів, зокрема в початковій школі. Насамперед проблеми спричинено основною суперечністю між сучасними і перспективними вимогами суспільства до змісту та рівня підготовки підростаючого покоління з молодшого шкільного віку до творчої трудової діяльності і недостатнім рівнем готовності сучасної педагогічної науки й практики до організації цього процесу та управління ним.

Це виражено в системі таких суперечностей:

1) між реальними та перспективними вимогами суспільного розвитку й неадекватним станом системи підготовки учнів до творчої трудової діяльності в умовах шкільного навчання, зокрема й у початковій школі;

2) між прагненням більшості молодших школярів брати активну участь у творчій навчально-трудої діяльності й недостатнім рівнем готовності до цього виду діяльності;

3) між основною метою трудового навчання школярів, зокрема й у початковій школі, що передбачає розвиток особистості учнів, і формуванні їхньої готовності до пізнання й перетворення навколишнього світу, вузькістю виконуваних завдань, обмежених на практиці питаннями формуванням операційно-практичних умінь у галузях технічної й художньої праці;

4) між потребою в удосконаленні змістових і процесуальних основ системи трудового навчання учнів початкової школи та її інерційністю, пов'язаною зі збереженням змістових і методичних традицій предметної галузі;

5) між потребою розвитку системи трудового навчання молодших школярів, надання їй особистісно-діяльнісних рис і неопрацьованістю відповідного науково-методичного забезпечення для її практичної реалізації.

Окреслені суперечності практично виражено в емпіричній побудові змісту більшості навчальних програм з «Трудового навчання»; відсутності цілісної типологічної системи завдань і завдань, що відбивають специфіку формування предметних понять і дій у процесі трудового навчання; відсутності чіткого методичного забезпечення етапності дій, формування яких передбачено на уроках трудового навчання в початковій школі, та оцінювання їхніх якостей; зорієнтованості процесу навчання на формування в молодших школярів мотивів і досвіду виконавської, а не творчої праці; наявності в практиці навчання переважно «суб'єкт-об'єктних» відносин між учителем і учнями, що суперечать гуманістичним ідеям розвитку й саморозвитку особистості тощо.

Ці суперечності, актуальність і гострота їхніх конкретних виявів у навчальному та життєвому досвіді молодших школярів дали змогу визначити проблему нашого дослідження.

Отже, вивчення науково-педагогічної літератури й стану сучасної технологічної освіти засвідчує важливість розкриття різнобічних ресурсів уроків трудового навчання для формування технологічної культури школяра.

Актуальністю й недостатньою розробленістю окресленої проблеми зумовлено вибір теми дослідження – **«Методична система трудового навчання учнів початкової школи»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичних планів науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, що є складником комплексної теми «Теорія та практика трудової підготовки в сучасній школі та ВНЗ».

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол №10 від 29.04.2013) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол №6 від 18.06.2013).

Мета дослідження: розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити методичну систему трудового навчання учнів початкової школи.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) дослідити генезу проблеми трудового навчання учнів початкової школи в зарубіжній і вітчизняній освіті;
- 2) визначити сутність, зміст і структуру категорії технологічної культури особистості й сучасного учня початкової школи зокрема;
- 3) обґрунтувати концепцію та теоретичну модель методичної системи трудового навчання учнів початкової школи;
- 4) розробити зміст трудових умінь і навичок, змодельовати його в навчальній програмі й підручниках для початкової школи;
- 5) створити методику формування основ технологічної культури молодших школярів в умовах загальноосвітнього навчального закладу;
- 6) підготувати навчально-методичний комплект для учнів початкової школи;
- 7) визначити результативність методичної системи в умовах масштабного та довготривалого педагогічного експерименту;
- 8) проаналізувати основні підходи до вдосконалення професійної технологічної підготовки вчителів початкових класів.

Об'єкт дослідження: трудове навчання учнів початкової школи.

Предмет дослідження: теорія та методика формування основ технологічної культури молодших школярів у процесі трудового навчання.

Концепція дослідження ґрунтується на методологічних, теоретичних і дидактико-методичних складниках наукового пошуку.

Методологічний концепт розглянуто як органічне утворення, що поєднує фундаментальні положення різних галузей гуманітарної науки, зокрема: філософські, які є методологічним підґрунтям дослідження; загальнопедагогічні, що визначають стратегічні напрями наукового пошуку; дидактико-методичні, якими зумовлено теоретичну сутність і структуру експериментальної системи; упроваджувальні, завдяки яким створено навчально-методичний ресурс

загальної технологічної освіти й забезпечено практичну реалізацію положень методичної системи.

Філософську основу методології дослідження пов'язано з положеннями про визначальну роль трудової діяльності в розвитку суспільства й особистості, згідно з якою людину слід розглядати активним суб'єктом перетворювальної діяльності, про єдність теорії й практики, про основну роль практики в процесі пізнання; з ученням про діалектичну єдність і закономірності зв'язку процесів навчання, виховання й розвитку з основними елементами соціального життя; з гуманістичним характером сучасної освіти, її зорієнтованістю на гармонійний розвиток особистості. Підґрунтям дослідження є ідеї, викладені в працях і практичній діяльності видатних філософів, педагогів і психологів, з-поміж яких В. Вернадський, М. Каган, Ю. Лотман, О. Леонтьєв, А. Макаренко, С. Рубінштейн, Л. Толстой, К. Ушинський та ін.

Загальнонауковою методологією дослідження є особистісно-діяльнісний підхід, що посідає чільне місце в сучасній системі освіти, оскільки відповідає основним потребам наукового пізнання та розвитку особистості й забезпечує єдність пізнавальних, виховних, розвивальних функцій навчання (А. Берг, Л. Виготський, І. Зимня, М. Каган, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Давидов, П. Гальперін, Г. Щедровицький та ін.).

Теоретичний концепт дослідження обґрунтовано провідними теоріями, ідеями, принципами дидактики й методики технологічного навчання, які покладено в основу наукового пояснення експериментальної системи. З огляду на це викладено розуміння технологічної культури школяра як складного інтегративного утворення; доведено доцільність формування основ технологічної культури молодших школярів й з'ясовано її структуру в контексті загальної технологічної освіти; визначено специфічні принципи відбору та реалізації змісту технологічної освіти тощо.

Дидактико-методичний концепт дослідження передбачає розроблення й апробацію методичної системи трудового навчання учнів початкової школи.

За результатами дослідження методичну систему окреслено як кероване, відкрите, багатокомпонентне утворення, яке цілісно віддзеркалює навчальний процес і складається з узгодженого поєднання його елементів.

У структурі системи передбачено цільовий, методологічний, змістовий, процесуальний, підручковий, результативно-оцінювальний та особистісний компоненти. При цьому особистісний компонент представлено суб'єктами загальної технологічної освіти – учителем і учнями початкової школи; цільовий компонент обґрунтовано провідними тенденціями розвитку сучасної освіти, що зумовило формулювання мети й завдань системи; методологічний забезпечено філософським, загальнопедагогічним, дидактико-методичним і впроваджувальним рівнями; змістовий компонент є основою експериментальної моделі, що реалізовано в навчальній програмі й підручниках; процесуальним компонентом передбачено практичну реалізацію змісту технологічної освіти із застосуванням системи загальнопедагогічних і спеціальних методів навчальної взаємодії вчителя та учнів; підручник визнано інтегративним змістовим і

технологічним концентром, у якому віддзеркалено й сконцентровано мету, завдання та методологію системи, специфіку конструювання інноваційного змісту, особливості організації й оцінювання процесу технологічного навчання, особистісні характеристики суб'єктів технологічної освіти; результативно-оцінювальним компонентом передбачено комплексне оцінювання динаміки формування основ технологічної культури молодших школярів та експертне оцінювання підручників в умовах довготривалого природного педагогічного експерименту.

Важливим аспектом упровадження експериментальної системи є також професійна підготовка вчителя.

Окреслені положення покладено в основу **гіпотези дослідження**, яка ґрунтується на припущенні: реалізація методичної системи трудового навчання учнів початкової школи набуватиме ефективності, якщо:

1) розглядати технологічну культуру як інтегративне особистісне утворення, що забезпечує можливості використання різних форм усвідомленого й адекватного спілкування дитини з мистецтвом і належить до важливих чинників її різнобічного розвитку та гармонійного виховання;

2) формувати технологічну культуру в контексті методичної системи, стрижневим компонентом якої є культуротворчий зміст технологічної освіти, що реалізується в навчальній програмі й підручниках;

3) управляти системою з дотриманням особистісно орієнтованої парадигми шкільної освіти, принципів цілісності, комплексності, наступності формування всіх складників технологічної культури учнів безпосередньо в процесі трудового навчання;

4) урахувати природні здібності учнів до формотворення, пошукового макетування нових конструкцій засобами художніх технік оброблення різних матеріалів;

5) відбирати й структурувати зміст трудового навчання учнів початкової школи на засадах реалізації міжпредметних зв'язків, урахувати логічну наступність курсів і взаємозумовленість зв'язків між ними, забезпечувати особистісно орієнтовану і творчу спрямованість.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні принципи науковості й об'єктивності педагогічних досліджень; філософські основи функціонування та розвитку освіти (В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, О. Ляшенко, В. Лутай, В. Мадзігон, С. Сисоєва); концепції гуманізації, гуманітаризації освіти, особистісно орієнтованого навчання (Ш. Амонашвілі, І. Бех, Г. Балл, В. Кремень, О. Савченко, І. Якиманська та ін.); положення про сутність і рушійні сили розвитку особистості (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн); системний підхід, завдяки якому експериментальну систему розглянуто як складне, відкрите утворення (В. Афанасьєв, І. Блауберг, Є. Юдін та ін.); дослідження з філософії, теорії та історії культури (М. Бахтін, М. Каган, О. Лосєв, Ю. Лотман, М. Мамардашвілі, М. Хайдеггер та ін.); теоретичні основи культуротворчої освіти (Г. Балл, В. Бутенко, О. Жорнова, І. Зязюн, Л. Кондрацька, М. Лещенко, В. Моляко,

О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, Г. Філіпчук, О. Шевнюк та ін.); дидактичні та методичні засади технологічної культури (В. Симоненко, Н. Матяш, П. Атутов, Ю. Хотунцев); положення Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національної доктрини розвитку освіти, Державних стандартів початкової та основної загальної освіти, навчальних програм з трудового навчання тощо.

Теоретичною основою дослідження є праці з історії розвитку педагогічної думки (Л. Березівська, М. Євтух, О. Олексюк, А. Збруєва, О. Сухомлинська, та ін.); концепції інноваційних змін освіти на засадах особистісно орієнтованого, розвивального, компетентнісного, культуротворчого підходів (І. Бех, Н. Бібік, В. Бондар, М. Бурда, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, О. Ляшенко, В. Мадзігон, О. Пехота, О. Савченко); дослідження функціонування та розвитку педагогічних систем (В. Беспалько, М. Запрудський, О. Кобернік, Н. Кузьміна, І. Підласий, Г. Щекатунова та ін.); психологічні теорії діяльності та розвитку особистості (Г. Балл, І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, В. Моляко, С. Рубінштейн та ін.); результати психолого-педагогічних досліджень з розвивального навчання молодших школярів (П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, Н. Менчинська, О. Савченко, В. Сухомлинський, Г. Тарасенко, К. Ушинський); теоретичні основи культуротворчої освіти (Г. Балл, В. Бутенко, О. Жорнова, І. Зязюн, Л. Кондрацька, О. Хижна, О. Шевнюк та ін.); концепції технологічної освіти й положення щодо формування технологічної культури школярів (П. Атутов, В. Симоненко, Ю. Хотунцев, В. Сидоренко, О. Коберник); дослідження з історії та теорії шкільного підручникотворення (Ю. Бабанський, В. Беспалько, Д. Зуєв, Я. Кодлюк, І. Лернер, Н. Побірченко, М. Скаткін); дидактико-методичних особливостей підручників для початкової школи (Т. Байбара, Н. Бібік, М. Богданович, М. Вашуленко, Л. Занков, Н. Коваль, О. Савченко та ін.); праці з підготовки вчителя початкових класів (Ш. Амонашвілі, В. Давидова, П. Каптерева, І. Підласого, Н. Тализіної, К. Ушинського, О. Усової, В. Сухомлинського, О. Біди, І. Бужиної, Л. Коваль, А. Коломієць, О. Комар, Є. Ляска, С. Мартиненко, О. Митника, І. Пальшкової, Д. Пащенко, Л. Петухової, О. Хижної, Л. Хомич, Л. Хоружої, І. Шапошнікової, С. Стрілець та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези на різних етапах наукового пошуку використано такі **методи дослідження**:

1) *теоретичні*: ретроспективно-порівняльний аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної, методичної літератури для з'ясування стану розроблення досліджуваної проблеми; систематизація, узагальнення, теоретичне моделювання, що дали змогу сформулювати понятійно-термінологічний апарат, визначити сутність і структуру експериментальної системи;

2) *емпіричні*: констатувальний і формувальний експерименти, діагностичні методи педагогічного спостереження, опитування, анкетування, аналіз продуктів

дитячої творчості й експертних матеріалів для визначення ефективності експериментальної методичної системи та відповідних підручників;

3) *статистичні* методи для оброблення даних педагогічної експертизи та перевірки об'єктивності й валідності здобутих результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* обґрунтовано доцільність формування основ технологічної культури молодших школярів як мети загальної технологічної освіти, що найбільше відповідає психологічним і творчим можливостям учнів початкової школи; розроблено методичну систему трудового навчання учнів початкової школи в умовах загальної технологічної освіти – кероване, відкрите, складне багатокомпонентне утворення, яке цілісно віддзеркалює навчальний процес і складається з цільового, методологічного, змістового, процесуального, підручничого, результативно-оцінювального та особистісного компонентів; визначено принципи відбору та реалізації змісту системи технологічної освіти молодших школярів; обґрунтовано потребу розгляду та функціонування підручника з трудового навчання як базового складника експериментальної системи, що інтегрує специфічні риси всіх її компонентів; розроблено дидактичні основи й структурну модель підручника з трудового навчання як змістового й технологічного концентра експериментальної системи, теоретичні підходи до створення й використання комплексів мотиваційних, пізнавальних, розвивальних, виховних складників у підручниках з трудового навчання.

– *удосконалено* сутність понять «технологічна культура школярів», «методична система трудового навчання», «зміст загальної технологічної освіти», «технологічна діяльність учнів» згідно зі специфікою загальної технологічної освіти; сутність і структуру технологічної культури молодших школярів у контексті формування її основ у загальноосвітніх закладах, у яких технологічну культуру розглядають як важливий фактор різнобічного розвитку та гармонійного виховання дитини; теоретичні й дидактико-методичні основи культуротворчої технологічної освіти як фактора формування технологічної культури школярів в умовах особистісно орієнтованого навчання.

– *набули подальшого розвитку* знання про особливості та перспективи організації технологічної освіти школярів з огляду на сучасні освітні тенденції; про сутність і структуру технологічно-творчої діяльності учнів; шкільний підручник як носій змісту освіти й засіб навчання, виховання та розвитку школярів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробленні навчальної програми «Трудове навчання 1–4 класи», спрямованої на формування технологічної культури молодших школярів в умовах загальноосвітніх закладів; комплекту підручників з трудового навчання для 1–4 класів, які створюють передумови для формування технологічної культури школярів протягом повного курсу загальної технологічної освіти; навчально-методичних матеріалів для вчителів з удосконалення процесу формування

технологічної культури школярів, використання програми та підручників у навчально-виховному процесі сучасної школи.

Підготовлені під час дослідження програма «Трудове навчання» для 1–4 класів і підручники для 1–4 класів у 2011–2015 рр. здобули гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». В Україні їх використовують як основну навчальну літературу (Листи МОН України № 1050 від 12.09.2011; № 118 від 07.02.2012; № 718 від 18.06.2012; № 994 від 17.07.2013; № 777 від 20.07.2015).

Упровадження результатів дослідження. Основні результати дослідження впроваджено в процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів й у систему післядипломної педагогічної освіти різних навчальних закладів, зокрема Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (№ 33-н від 01.03.2017); КЗ «Харківська гуманітарна педагогічна академія» (№ 0112/187 від 15.02.2017); Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського (№ 125/01-11 від 13.02.2017); Хмельницького національного університету (№ 141/49 від 15.02.2017); Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (№ 599/01 від 14.03.2017).

Експериментальну базу дослідження визначено двома основними напрямками впровадження методичної системи трудового навчання учнів початкової школи, що реалізовано в процесі:

1) вивчення динаміки формування основ технологічної культури молодших школярів у 16 загальноосвітніх закладах Кіровоградської області та м. Кропивницького: Комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання ліцей–школа–дошкільний навчальний заклад «Вікторія–П» (№ 80 від 10.02.2017), ЗОШ №1 (№ 51 від 17.02.2017), №2 (№ 56 від 10.02.2017), №6 (№ 68 від 18.01.2017), №7 (№ 77 від 10.02.2017), №8 (№ 53 від 24.01.2017), №17 (№ 64 від 12.02.2017), №33 (№ 62 від 14.02.2017), №35 (№ 67 від 24.02.2017), ЗОШ–інтернат, ліцей «Сокіл» (№ 120/01–12 від 14.02.2017), Петрівського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів» Знам'янської міської ради Кіровоградської області (№ 65 від 15.02.2017), Зеленівської ЗОШ І–ІІ ступенів Компаніївської районної ради Кіровоградської області (№ 21 від 20.02.2017), Компаніївської ЗОШ І–ІІ ступенів Компаніївської районної ради Кіровоградської області (№ 22 від 20.02.2017), Водянської ЗОШ І–ІІ ступенів Компаніївської районної ради Кіровоградської області (№ 33 від 20.02.2017), Голубієвицької ЗОШ І–ІІІ ступенів Компаніївської районної ради Кіровоградської області (№ 45 від 16.02.2017), Софіївської ЗОШ І–ІІ ступенів Компаніївської районної ради Кіровоградської області (№ 25 від 20.02.2017) із залученням учителів початкових класів і студентів факультету педагогіки та психології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

2) апробації й моніторингу підручників «Трудове навчання» в загальноосвітніх навчальних закладах Івано-Франківської, Сумської, Миколаївської, Херсонської та Чернігівської областей України (згідно з

наказами МОН України № 935 від 20.09.2012; № 645 від 30.05.2013; № 1181 від 17.10.2014).

Вірогідність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечено науковою та методологічною обґрунтованістю вихідних положень роботи; дотриманням основних принципів педагогічного дослідження; опорою на сучасні теоретичні та практичні досягнення психолого-педагогічних наук; тривалим терміном і масштабністю апробації запропонованої методичної системи; можливістю багаторазового відтворення експерименту; репрезентативністю вибірки та використанням статистичних методів оброблення експериментальних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації викладено й обговорено на наукових конференціях і семінарах різного рівня, зокрема:

– *міжнародних*: «Педагогика: традиции и инновации» (Челябинск, апрель 2013); «Теория и практика образования в современном мире» (Санкт-Петербург, 2013); «Актуальные вопросы современной психологии и технологии» (Липецк, 27.03.2013); «Непрерывное технологическое и эстетическое образование: тенденции, достижения, проблемы» (Барановичи, 30.09.2016); «Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації» (Київ, 23–24.02.2017); «Педагогіка: традиції та інновації» (Запоріжжя, 17–18.02.2017); «Ключові аспекти розвитку сучасної науки» (Ужгород, 27.02.2017); «Наука, освіта, суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку» (Київ, 30–31.03.2017); «Педагогіка і психологія: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування» (Одеса, 17–18.03.2017); «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті» (Кропивницький, 20.04.2017);

– *всеукраїнських*: «Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти» (Полтава, 23–25.04.2001);

– *регіональних*: «Тенденції та проблеми початкової освіти в контексті переходу на новий зміст та 4-річний термін навчання» (Кіровоград, 2006); «Концепція профільного та професійного навчання в старшій школі: умови реалізації» (Кіровоград, 24.11.2004); засіданнях методичних об'єднань учителів початкових класів (Кіровоград, 2012–2016).

Основні положення й результати дослідження обговорено впродовж 2009–2017 рр. на звітних науково-практичних конференціях та методичних семінарах у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, апробовано під час читання лекцій, проведення практичних занять, керівництва дипломними роботами.

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до реалізації розвивального трудового навчання учнів початкової школи» захищено в 1999 р. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено в 73 публікаціях, з яких: 1 одноосібна монографія (19 др.арк.); 2 програми з

грифом МОН України; 4 підручники; 21 навчально-методичний посібник і методичні рекомендації; 29 публікацій у фахових виданнях, 7 – у зарубіжних збірниках наукових праць (Росія, Білорусь, Казахстан, Канада, Німеччина). Загальний обсяг публікацій – 207 друк.арк.

Структура й обсяг дисертації. Дослідження складається зі вступу, 6 розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (513 найменувань), додатків (на 34 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 490 сторінок, з них основний текст роботи – 408 сторінок. Ілюстративний матеріал подано в 7 таблицях й 1 рисунку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено стан її вивчення, об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, подано концепцію дослідження, схарактеризовано теоретико-методичні засади організації наукового пошуку, методи дослідження, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, зазначено шляхи апробації та впровадження результатів дослідження в практику.

У першому розділі – **«Теоретичні і методичні основи трудового навчання учнів початкової школи»** – викладено результати аналізу становлення й розвитку трудового навчання учнів початкової школи у вітчизняній педагогіці та зарубіжних країнах у ретроспективі, особливості трудового навчання як основи розвитку особистості; стан і проблеми підготовки вчителя початкової школи до трудового навчання школярів.

Унаслідок ретроспективного аналізу з'ясовано, що впродовж усієї історії людства праця була засобом формування кращих якостей особистості.

Прогресивні педагоги та філософи культивували думку про працю як засіб виховання й розвитку молодого покоління, що ґрунтувалася на народній педагогіці, яка передбачила реалізацію досвіду трудового виховання поколінь, їх підготовку до тієї галузі майбутньої діяльності, що була важливим чинником існування конкретної суспільно-економічної формації. Сьогодні ні в кого не викликає сумніву той факт, що одним з найважливіших засобів гармонійного розвитку особистості є праця. У ній людина висловлює свою духовну сутність, бачить себе, як у дзеркалі, однак такою праця стає за умови, якщо особистість стверджується в ній, пізнає свої сили, здібності, обдарування, до того ж, якщо праця стає улюбленою.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури дає змогу стверджувати, що в багатьох країнах технологічна освіта є частиною загальної освіти й реалізується в самостійному предметі, предметній галузі або варіативному компоненті. «Технології» є обов'язковими для учнів початкових класів, однак для старших школярів це предмет за вибором. У його змісті передбачено організацію проектування й підкреслено важливість інформаційних технологій, формування розумових навичок під час розв'язування проблем, зокрема й у продуктивних процесах. На сьогодні світова дидактика технологічної освіти знаходиться на етапі якісного розвитку, оскільки в документах про освіту багатьох країн

зафіксовано різні підходи до визначення сутності технологічної освіти, її змісту, цілей і завдань.

При цьому в сучасному світі все більше цінують особистість з високою технологічною культурою, здатністю до ініціативи й саморозвитку, трудова діяльність якої характеризується високим ступенем професійності, творчими і проектними рисами, тому цілком закономірно уводити у зміст шкільної освіти різних країн освітню галузь «Технології», спрямовану на розв'язання найбільш актуальних проблем трудової підготовки молоді в контексті сучасних та перспективних вимог розвитку суспільства й особистості.

Трудове навчання в Україні має давні традиції і є складником нашої ментальності. Для людини праця завжди була не тільки економічною, а й моральною та педагогічною категорією. У свідомості народу праця є основним змістом виховання і найважливішим методом виховного впливу.

Розвиток вітчизняної системи освіти в Україні та євроінтеграційні процеси зумовлюють потребу прискорення інноваційного розвитку освіти з одночасним збереженням і примноженням національних традицій трудової підготовки учнів. Процеси, що відбуваються в освіті, актуалізують проблему ретроспективного аналізу становлення й генези системи трудової підготовки учнів в Україні, визначення її місця й ролі в розвитку особистості, впливу на соціалізацію учнівської молоді для врахування історичного досвіду в розв'язанні стратегічних і методологічних завдань освітньої політики України.

Ретроспективний огляд дає підстави стверджувати, що система професійної підготовки вчителів до трудового навчання учнів виникла з потреби трудової підготовки учнів. Упродовж цих етапів відбувалися різноманітні ґрунтовні, часом широкомасштабні, заходи щодо його вдосконалення.

Отже, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи є важливою передумовою формування їхнього фахового рівня, вироблення в них рис соціально компетентної, психологічно зрілої особистості з високою професійною майстерністю, сучасним світоглядом, потребою поглиблювати власну компетентність з освітньої галузі «Технології».

У другому розділі – **«Дидактичні засади трудового навчання учнів початкової школи»** – розкрито мету й завдання освітньої галузі «Технології» в початковій школі, фізіологічний та психічний розвиток особистості молодшого школяра в процесі трудового навчання, досліджено розвивальні можливості ручної обробки матеріалів на уроках трудового навчання.

Аналіз чинних документів сучасної загальноосвітньої школи та науково-методичних джерел дає підстави стверджувати, що трудове навчання – навчальна дисципліна, яка є основою предметного наповнення освітньої галузі «Технології». У Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що метою освітньої галузі «Технології» є формування і розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їхнього творчого потенціалу й соціалізації в суспільстві.

Зміст «Трудового навчання» в початковій школі визначено такими змістовими лініями: ручні техніки обробки матеріалів, технічна творчість,

декоративно-ужиткове мистецтво та самообслуговування. Кожна змістова лінія передбачає формування культури виконання трудових дій. Трудова діяльність учнів дозволяє сформувати вміння та навички з обробки матеріалів, правильне уявлення про навколишню дійсність, розширити загальний і політехнічний кругозір, виховувати свідоме ставлення до праці. У молодшому шкільному віці предметна діяльність водночас є пізнавальною, тому передбачає обробку різних матеріалів і стає для дітей формою мислення, джерелом їхнього розумового розвитку.

Актуальність навчання учнів «Технології» з молодшого шкільного віку, зумовлено низкою чинників, що мають соціально-економічне й особистісне значення. По-перше, соціальним замовленням школи з формування особистості, яка має низку специфічних якостей і властивостей (наприклад, працьовитість, потреба у творчій праці, здатність рефлексувати під час раціонального і самостійного прийняття рішень з вибору способів діяльності, розвиненість сенсомоторики, образного і логічного мислення), сенситивним періодом для формування яких є молодший шкільний вік. По-друге, реальними соціально-економічними та політичними умовами в Україні, коли діти шкільного віку беруть участь у різних галузях трудової діяльності, тому вже в цьому віці важливо формувати технологічні компетентності, певний рівень технологічної культури і мислення, тобто основні компоненти суб'єктного досвіду особистості в галузі трудової діяльності. По-третє, стихійністю формування технологічних компетентностей та соціалізації особистості, що спричиняє різні відхилення, наприклад, порушення в мотиваційній сфері особистості або присвоєння дитиною антисоціальних ролей. По-четверте, позитивним досвідом вітчизняної та зарубіжної шкіл, який переконливо доводить, що навчання «Технології» є важливою умовою і засобом усебічного та гармонійного розвитку дитини.

Із усіх шкільних дисциплін трудове навчання – це єдиний навчальний предмет, що ґрунтується на перетворювальній предметно-практичній діяльності учнів. Особливість уроку трудового навчання полягає в тому, що в ньому понятійні (абстрактні), образні (наочні) і практичні (дієві) компоненти пізнавальної діяльності знаходяться на однаковому рівні.

Психологічний механізм предметно-практичної діяльності ідеально відповідає особливостям пізнавальної діяльності школярів загалом (вона перебуває на етапі формування). Специфіка уроків трудового навчання полягає в тому, що їхнім унікальним психологічним та дидактичним підґрунтям є предметно-практична діяльність. З огляду на це стверджуємо, що вони більш яскраво, ніж інші навчальні предмети, представляють наочно-образну й наочно-дієву форми пізнання. Також однією з важливих рис уроків трудового навчання є можливість усебічного та гармонійного розвитку особистості дітей, оскільки предметно-практична діяльність позитивно впливає на різні структури особистості. Вплив практичної діяльності на мислення зумовлено тим, наскільки учневі потрібно поєднувати практичні дії з виконанням розумових операцій.

Предмет «Трудове навчання» забезпечує реальне залучення до освітнього процесу різних структурних компонентів особистості (інтелектуального,

емоційно-естетичного, духовно-морального, фізичного) у їхній єдності, що створює умови для гармонізації розвитку, збереження й зміцнення психічного та фізичного здоров'я учнів.

Навчання ручної праці ґрунтується на відомих передумовах психофізичного розвитку, з якими дитина приходить до школи. Особливо складно учням виконувати завдання, які передбачають застосування координованих рухів рук і пальців. Виконання завдань з праці вимагає більш гнучкого поділу функцій рук, ніж виконання завдань з письма, малювання тощо. У поділі функцій рук на уроках праці можна спостерігати стійкі й нестійкі явища. Сталий поділ функцій рук виявляється в процесі виконання тих операцій, які вимагають застосування інструментів, наприклад, різання паперу ножицями, шиття. Майстерність рук розвивається під час обробки різних матеріалів, а специфіка предмета дозволяє забезпечити велику різноманітність ручних операцій.

Аналітико-синтетична діяльність рухового аналізатора розвивається у зв'язку з особливостями оброблюваного матеріалу (фактура, опір матеріалу, пластичність) і специфікою маніпулювання інструментом, тому на початковому етапі навчання праці основними методами є аналіз і синтез. Їх своєрідність у навчанні праці визначено закономірностями рухового розвитку дитини, особливостями формування системи рухових навичок.

На уроках трудового навчання молодші школярі ознайомлюються і працюють з такими матеріалами: папір і картон, тканина і волокнисті матеріали, природні матеріали, пластилін, дріт та синтетичні матеріали. Для правильного використання таких матеріалів потрібно добре знати їхні властивості, спостерігати за особливостями дій інструментів у різноманітних виробничих ситуаціях, практично з'ясовувати доцільність застосування приладів, які раціоналізують трудові операції. Знання про предмети і явища навколишнього середовища є однією з важливих умов формування дитячої творчості. Організація належної кількості спостережень, взаємодія з великою кількістю різноманітних предметів, дає змогу учневі запам'ятати образи, які він зможе відтворювати у своїй практичній діяльності.

У третьому розділі – **«Концептуальні засади побудови методичної системи трудового навчання учнів початкової школи»** – здійснено теоретичний аналіз структури і змісту технологічної культури учнів, обґрунтовано методологічні основи та теоретичну модель методичної системи трудового навчання учнів початкової школи, визначено критерії та показники оцінювання сформованості в учнів технологічної культури.

У процесі дослідження з'ясовано, що технологічна культура – це видове поняття стосовно загального поняття культури. Вона є частиною людської культури загалом й одним з важливих чинників інтеграції всієї системи культури, що зумовлено технологізацією різних галузей діяльності людини. «Технологічна культура» – це сукупність матеріальних і духовних цінностей людини, що досконало оволодіє наукою про перетворення матеріалів (речовин), енергії та інформації за планом і в інтересах людини.

Доведено, що сучасна молода людина живе в інформаційно і технологічно насиченому світі, тому вона повинна засвоїти основи технологічної культури, щоб підготуватися до успішної перетворювальної діяльності, у якій виявляються її знання, уміння й творчі здібності. Перетворювальна діяльність спостерігається в усіх галузях людського життя – від промисловості й сільського господарства до медицини й педагогіки, дозвілля й управління.

Формування технологічної культури в її багатогранності – це тривалий безперервний процес. Цю культуру можна вважати універсальною, тому для оволодіння нею потрібно вчитися, працювати й творити із шкільного віку, а може й раніше.

Технологічну культуру представляють такі взаємопов'язані структурні компоненти:

- емоційно-ціннісний передбачає комплекс ціннісних орієнтацій, мотивів, комунікативних умінь і морально-вольових якостей особистості, потрібних для перетворювальної діяльності;
- когнітивний об'єднує сукупність наукових і технологічних знань особистості про способи і методи перетворювальної діяльності;
- практико-дієвий виявляється в здатності особистості на основі набутих знань, умінь і навичок використовувати різні технології для досягнення поставлених цілей.

Для реалізації культуротвірних можливостей загальної технологічної освіти розроблено методичну систему трудового навчання учнів початкової школи – відкрите, цілісне, кероване, багатокomпонентне утворення, яке комплексно віддзеркалює навчальний процес і функціонує в узгодженому поєднанні його елементів.

Структуру методичної системи (рис. 1) представлено цільовим, методологічним, змістовим та процесуальним компонентами, які інтегровано в навчальних книгах (підручниковий компонент), реалізовано в особистісно орієнтованій взаємодії вчителя й учня, що забезпечує їхню ефективність засобами результативно-оцінювальної підструктури.

Цільовий блок експериментальної системи ґрунтується на основних тенденціях розвитку загальної та технологічної освіти і передбачає визначення мети формування основ технологічної культури молодшого школяра; завдань комплексного формування складників технологічної культури дитини.

Методологічний блок системи представлено чотирма рівнями: філософським (положенням філософії освіти про визначальну роль трудової діяльності в розвитку суспільства й особистості, згідно з якою сучасну людину слід розглядати активним суб'єктом перетворювальної діяльності, про єдність теорії й практики, про визначальну роль практики в процесі пізнання; ученням про діалектичну єдність і закономірності зв'язку процесів навчання, виховання й розвитку з основними елементами соціального життя; гуманістичною спрямованістю сучасної освіти, її зорієнтованістю на гармонійний розвиток

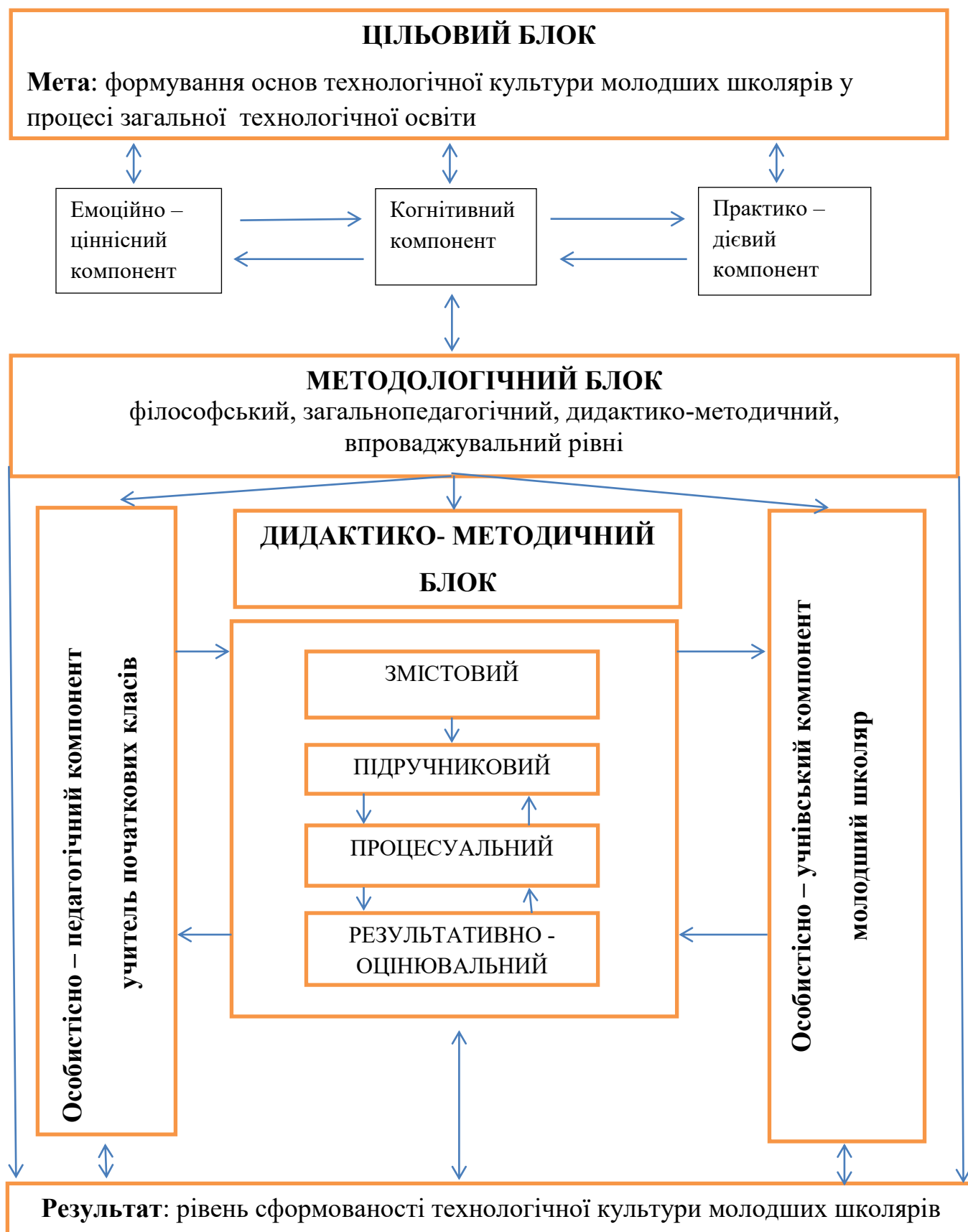

Рис 1. Модель методичної системи трудового навчання учнів початкової школи

особистості; культурологічним, аксіологічним, особистісно орієнтованим і системним підходами); загальнопедагогічним (гуманістичними, особистісно орієнтованими та розвивальними концепціями, системою педагогічних принципів); дидактико-методичним (діяльнісним, компетентнісним і структурно-функціональним підходами, ідеями та принципами дидактики й методики технологічної освіти); упроваджувальним, підґрунтям якого є наукові теорії та документи, що регламентують створення навчально-методичного ресурсу загальної технологічної освіти.

Окреслено теоретичні основи моделювання дидактико-методичних складників системи: змісту й процесу навчання та їх віддзеркалення в підручниках. Зокрема, змістовий компонент є основним утворенням, що зумовлює зміст технологічної освіти й технологічно-творчої діяльності школярів, сутність і структуру підручника з трудового навчання, специфіку оцінювання результативності навчання дітей на уроках трудового навчання. Доведено, що зміст початкового навчання має бути багатокomпонентним, національним, виконувати не лише навчальні, а й розвивально-виховні функції.

Процесуальний компонент розглянуто як компонент практичної реалізації змісту загальної технологічної освіти завдяки системі методів і прийомів навчальної взаємодії вчителя та учнів, а також через зміст шкільного підручника. Підручник з трудового навчання є засобом інтеграції та реалізації цільового, методологічного, змістового та процесуального компонентів методичної системи, віддзеркаленням змісту освіти та засобом навчання.

У процесі моделювання результативно-оцінювального компонента експериментальної системи враховано контекст загальноосвітнього навчального закладу, тому вибір способів і засобів оцінювання технологічної культури школяра передбачає застосування реальних можливостей гуманної й психологічно комфортної діагностики, що відбувається в умовах природного перебігу навчального процесу.

Для виявлення основних діагностичних параметрів технологічної культури особистості використано розроблену нами структуру, складниками якої є когнітивний, практико-дієвий та емоційно-ціннісний компоненти. Ці структурні одиниці та обґрунтована мета – формування основ технологічної культури молодшого школяра – дали змогу підібрати до кожного із структурних складників один узагальнювальний критерій для достатньо повного уявлення про сформованість кожного компонента.

Когнітивний дозволяє оцінити рівень сформованості предметних технологічних знань. Практико-дієвий дає змогу виявити рівень сформованості предметних технологічних умінь. Емоційно-ціннісний допомагає розкрити досягнутий рівень особистісних надбань, що склалися в систему цінностей й особистих якостей учнів. У дослідженні визначено також рівні сформованості основ технологічної культури молодшого школяра: початковий, середній, достатній і високий.

Отже, взаємозв'язок і взаємозумовленість змістових блоків технологічної культури засвідчують цілісність досліджуваного феномена. Вияв практико-

дієвого компонента зумовлено ознаками когнітивного, зокрема сформованістю знань, потрібних для організації діяльності. Водночас процес творчої діяльності, у якій формується та виявляється практико-дієвий компонент, активізує розумову діяльність учнів. Ступінь зацікавленості та емоційного ставлення до діяльності визначає її продуктивність і міцність засвоєння знань.

У четвертому розділі – **«Зміст навчання як системотвірний фактор розвитку трудових умінь і навичок учнів початкової школи»** – розроблено зміст трудових умінь і навичок, змодельовано його в навчальній програмі й підручниках для початкової школи, досліджено можливості реалізації міжпредметних зв'язків у змісті трудового навчання учнів початкової школи.

На підставі теоретико-емпіричного дослідження з'ясовано, що зміст технологічної освіти молодших школярів слід розглядати як системоутворювальний компонент методичної системи; у більш вузькому і конкретному розумінні – як педагогічно адаптовану для учнів систему технологічних знань, умінь, навичок і способів творчої діяльності, спрямовану на формування технологічної культури особистості.

Ланками реалізації змісту в методичній системі є навчальна програма, підручник, робочий зошит, а також навчальний процес, у якому зміст програми та підручників реалізується з огляду на реалії шкільного життя.

Основними детермінантами моделювання змістового компонента в навчальній програмі «Трудове навчання» є відповідність вимогам Державного стандарту; потрібний і достатній рівень віддзеркалення загального змісту предмета; відповідність меті й завданням формування технологічної культури школяра; урахування вікових, психологічних, емоційних і творчих рис учнів; гуманістична й особистісна спрямованість змісту, його потенції щодо комплексної реалізації освітньої, виховної та розвивальної функцій навчання; віддзеркалення культуротворчих і світоглядних функцій технологічної освіти, реалізації міжпредметних зв'язків у змісті трудового навчання, послідовність і наступність побудови змісту технологічної освіти протягом усього курсу навчання в початковій та основній школі.

У нашому дослідженні відбір і конструювання змісту технологічної освіти молодших школярів у всіх зазначених видах його реалізації зумовлено загальними тенденціями реформування освітнього простору; особливостями добору змісту початкової загальної освіти; змістовою специфікою технологічної освіти; обґрунтованою концепцією формування технологічної культури учнів.

Насамперед у нашій системі враховано загальні педагогічні підходи щодо реформування змісту освіти, пріоритетними з-поміж яких визначено такі: гуманізація та гуманітаризація змісту; особистісна зорієнтованість змісту освіти; оновлення фундаментального складника змісту освіти; посилення культуротворчої, виховної та розвивальної спрямованості освіти; розроблення моральних, духовних, естетичних основ змісту освіти в контексті формування загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення послідовності та наступності побудови навчального змісту між усіма ланками освіти; перехід від інформаційно-знаннєвої до компетентнісної парадигми освіти через засвоєння

учнями прийомів і способів самостійного оволодіння знаннями; формування в школярів вмінь застосовувати методи наукового пізнання; залучати учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності; виробляти системне уявлення про світ у процесі інтеграції знань. Зміст освіти має відповідати віковим особливостям учнів та їхнім пізнавальним можливостям, розвивати пізнавальні здібності, формувати навички аналізу й синтезу, узагальнення і систематизації, абстрагування і конкретизації.

Методологічним підґрунтям побудови змісту курсу є теорія діяльності, згідно з якою підготувати до праці можна тільки в процесі трудової діяльності. Структуру діяльності можна представити таким алгоритмом: мета–мотив–спосіб–результат, оскільки педагогічно доцільною є лише вмотивована діяльність. Різноманіття мотивів передбачає їх послідовний розвиток у процесі навчально-трудої діяльності учнів. З огляду на теорію поетапного формування розумових і практичних дій доречно дії учнів починати з орієнтовної основи і завершувати самостійним проектуванням та здійсненням усієї сукупності потрібних дій.

Програму «Трудове навчання» розроблено відповідно до спірального-концентричного принципу, який забезпечує неперервне розширення й поглиблення знань та повторне вивчення окремих тем для глибшого усвідомлення сутності явищ і процесів згідно з віковими особливостями дітей. Вона має інтегрований зміст, який є підґрунтям для широкої реалізації об'єктивних внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків усіх дисциплін початкової школи.

Авторську навчальну програму побудовано за такими принципами: навчальний матеріал диференційовано за видами діяльності (згинання, складання, різання, ліплення тощо) та конструкційними матеріалами (папір, картон, пластилін, природні й штучні матеріали та ін.), що ускладнено в кожному класі залежно від просторово-предметних характеристик виготовлення виробів (за шаблоном на площині, за шаблоном на площині з елементами творчості, об'ємні з елементами творчості); види практичної діяльності диференційовано впродовж навчального року відповідно до календарних свят (державних і релігійних), регіональних традицій і звичаїв, що ускладнено в кожному класі через добір об'єктів праці з урахуванням вікових особливостей учнів.

Окремі елементи загальних тем навчальної програми (організація робочого місця на уроці, безпека життя під час користування інструментами та матеріалами, бережливе та економне ставлення до використання матеріалів, самообслуговування та ін.) є наскрізними. Здобуті учнями знання, сформовані вміння та навички слід розвивати на кожному уроці в школі й позаурочній діяльності, зокрема на заняттях у групі продовженого дня та вдома.

Дидактично-методичне віддзеркалення змісту технологічної освіти передбачено в підручниках «Трудове навчання», основним структурним елементом яких є навчальні теми. У підручнику конкретизовано зміст освіти й

навчальної програми, подано його живою, зрозумілою, захопливою мовою дитинства, що наближає учня до осягнення краси світу, людини, мистецтва.

Структуру і зміст підручника обґрунтовано з урахуванням вікових особливостей молодших школярів, з-поміж яких: здатність до наслідування, домінування наочно-образного мислення, підвищена емоційність, нестійка увага, тяжіння до ігрової діяльності, схильність до механічного запам'ятовування, здатність до фантазування тощо.

Метою підручника «Трудове навчання» є у вузькому розумінні – реалізація змісту відповідно до навчальної програми; у широкому – прагнення авторів зацікавити учнів відомостями про привабливість казкової країни, у якій народжуються цікаві й корисні речі, виготовлені власними руками. Таке розуміння мети підручника має наукове підґрунтя, оскільки в трудовій діяльності учні формують уміння та навички з обробки простих матеріалів, правильне уявлення про навколишню дійсність, розширюють загальний і політехнічний кругозір, виховують свідоме ставлення до праці. У молодшому шкільному віці предметна діяльність водночас є пізнавальною, тому діяльність, яка передбачає обробку різних матеріалів, стає для дітей формою мислення, джерелом їхнього розумового розвитку.

Відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти в змісті підручника закладено можливості для реалізації таких змістових ліній: 1) ручні техніки обробки матеріалів; 2) технічна творчість; 3) декоративно-ужиткове мистецтво; 4) самообслуговування. Кожна змістова лінія передбачає формування культури виконання трудових дій, розширення кругозору дітей.

Підручники укладено за тематичним принципом. У загальному змісті виокремлено по п'ять основних тем-подорожей містами, кожна з яких відповідає виду оброблюваного матеріалу. Така структура дозволяє реалізувати системний підхід у засвоєнні програмного матеріалу. Окрім цього, у змісті розділів ураховано календарний принцип планування уроків, актуальний для початкової школи. Структура підручників повною мірою віддзеркалює загальноосвітній і культурологічний сенс навчального предмету. Зміст кожної теми розкрито завдяки використанню системи словесних, наочних і практичних; вербальних і візуальних компонентів. Їхнє змістове та процесуальне наповнення розроблено з урахуванням того, що в організації навчання молодших школярів значна роль належить постійній підтримці дитячої уваги, оптимальному режиму зміни видів роботи на уроці.

Зміст підручника спрямовано на формування й розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності, що є основою розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів, прагнення активно вивчати історію духовно-матеріальної культури, родинних традицій свого та інших народів, а також сприяє формуванню всіх елементів навчальної діяльності (планування, орієнтування в завданні, перетворення, оцінювання продукту, уміння розпізнавати та формулювати завдання, пропонувати практичні способи розв'язання, домагатися досягнення результатів тощо).

Мотиваційну функцію підручника реалізовано завдяки емоціогенному змісту навчального матеріалу та відповідним способом його організації і спрямовано на формування в дітей інтелектуальних почуттів, розвиток позитивних мотивів навчання, пізнавальних потреб та інтересів.

Зошити-альбоми є доповненням до підручника. Завдання в зошиті розроблено відповідно до аналогічних тем підручника – як за змістом, так і за характером пізнавальної діяльності учнів у межах засвоєння теми. У зошиті представлено завдання раціонально-логічного, практико-технологічного, а також художнього характеру. Зокрема, якщо за темою підручника передбачено виконання раціонально-логічних завдань, то й у зошиті розміщено схожі завдання (здебільшого їх спрямовано на краще розуміння конструкції виробу або прийомів роботи). До завдань художнього типу в зошиті запропоновано завдання й вправи, які допоможуть створити виріб за власним задумом або оригінальний образ, а також підкажуть, якими способами це краще зробити.

До кожної теми уроку в зошиті подано три завдання різного рівня складності. З-поміж різних завдань можна підібрати ті, які найбільше відповідають рівню класу й кожного учня. Частина завдань можна виконати в позаурочній роботі за інтересами, а на уроках завдання різні за ступенем складності можна використовувати для організації групової або індивідуальної роботи.

Підручники та робочі зошити з трудового навчання є дидактико-методичними матеріалами спрямованими на реалізацію змісту технологічної освіти. При цьому підручник – це віддзеркалення основного змісту програми, а зошит – додатковий посібник, що сприяє самостійному творчому опрацюванню матеріалу й здійсненню зворотного зв'язку між дитиною та педагогом.

Значення і можливості предмета «Трудове навчання» виходять далеко за межі забезпечення учнів відомостями про технологічну картину світу. Практико-орієнтована спрямованість змісту навчального предмета «Трудове навчання» закономірно інтегрує знання, здобуті під час вивчення інших навчальних предметів (математика, природознавство, образотворче мистецтво, українська мова, літературне читання), і дозволяє реалізувати їх в інтелектуально-практичній діяльності учня, що створює умови для розвитку ініціативності, винахідливості, гнучкості мислення.

У змісті трудового навчання ми виокремили міжпредметні зв'язки операційно-діяльнісного типу за такими критеріями: 1) за способом практичної діяльності у використанні теоретичних знань – «практичні», які сприяють виробленню в учнів рухових, трудових, конструктивно-технічних, розрахунково-вимірювальних, розрахункових, експериментальних, образотворчих умінь; 2) за способом навчально-пізнавальної діяльності для здобуття нових знань – «пізнавальні», які формують загальнонавчальні узагальнені вміння розумової, творчої, навчальної та організаційно-пізнавальної діяльності; 3) за способом ціннісно-орієнтаційної діяльності – «ціннісно-орієнтаційні», потрібні для вироблення вмінь оцінної, комунікативної та

художньо-естетичної діяльності, що має велике значення у формуванні світогляду учня.

Міжпредметними результатами вивчення трудового навчання є застосування учнями універсальних способів діяльності, які вони застосовують в освітньому процесі й у реальних життєвих ситуаціях.

У п'ятому розділі – **«Методика формування трудових умінь і навичок в учнів початкової школи»** – розроблено методику формування загальнотрудових умінь і навичок в учнів початкової школи, виокремлено особливості формування понять та основ графічної грамоти, профорієнтаційної робота на уроках трудового навчання.

Результати наукового пошуку засвідчують, що в структурі загальнотрудових умінь знаходяться не тільки конкретно-трудова вміння, а й знання, якими обґрунтовано ці вміння. У розробленому нами комплекті підручників з трудового навчання передбачено всі три рівні таких завдань. Перший з них (нижчий) забезпечує покрокове позначення кожної конкретної дії, завдяки чому можна формувати конкретно-трудова вміння. Алгоритми, пам'ятки, покрокові інструкції належать до знань першого рівня. Знання другого рівня передбачають наявність у дітей практичного досвіду, тобто узагальнених знань про способи виконання дії (схеми, креслення, карти інструкцій). Знання третього рівня (знання загальних принципів діяльності) дають змогу учням зрозуміти закони їхньої діяльності (організація діяльності, потрібні дії та послідовність цих дій).

Функціями будь-якої діяльності є організація праці, конструювання, контроль та оцінювання діяльності, тому в процесі дослідження ми виокремили 4 групи загальнотрудових умінь, формування яких слід здійснювати на початковому етапі навчання: 1) конструктивно-технологічні; 2) організаційні; 3) контрольні; 4) оцінювальні. До групи конструктивно-технологічних умінь належать такі загальнотрудові вміння: ставити й утримувати мету діяльності; аналізувати зразок та умову завдання; планувати предметно-практичну діяльність. У групі організаційних умінь розглянуто такі загальнотрудові вміння: організовувати робоче місце і процес праці; раціонально вибирати матеріали, інструменти та пристосування; економити матеріали; дбайливо поводитися з інструментами; дотримуватися гігієни й безпеки праці та ін. У групі контрольних подано такі загальнотрудові вміння: здійснювати само- і взаємоконтроль. До групи оцінювальних належать такі загальнотрудові вміння: оцінювати й удосконалювати діяльність.

Під час формування загальнотрудових умінь учнів початкових класів ми впроваджували різні форми моделювання: побудова речових моделей, що передають їхні структурні й функціональні особливості; графічні моделі у вигляді креслень-розгорток, схем, знакові моделі як засіб організації навчальної діяльності учнів і як засіб фіксації узагальнених способів розв'язання трудових і конструктивно-технічних завдань.

У Державному стандарті загальної початкової освіти зазначено, що основним завданням початкового курсу є розвиток у молодших школярів

понятійного апарату та формування в них соціальних умінь і навичок, потрібних у повсякденному житті і достатніх для засвоєння навчальних предметів у середній та старшій школі.

Дослідження формування предметних понять і практичних умінь учнів на уроках трудового навчання здійснено відповідно до етапів формування розумових дій:

1. Мотиваційний етап – формування мотивів прийняття навчального завдання й виконання адекватної діяльності. Створення проблемних ситуацій, розв’язання яких можливе тільки завдяки знанням про те поняття (або дії), яке планується сформулювати. На цьому етапі потрібні роз’яснення про об’єкти дій і про самі дії. З огляду на це в учнів складається орієнтовна основа нової для них дії або система ознак (властивостей), що становлять нове поняття.

2. Матеріальний (матеріалізований) етап – виконання дії в матеріальній або матеріалізованій формах з розгортанням усіх вхідних операцій, передбачених цією дією. У процесі роботи з навчальними картами діяльність учнів організовують так: читання пошепки кожного пункту припису і його виконання безпосередньо за прочитаним.

3. Етап «гучного мовлення» є післяопераційним. При цьому картки з ознаками або логічним правилом прибирають, змінюють також приписи щодо виконання завдань. При цьому скорочують дію розпізнавання: учні не фіксують знаками відсутності, наявності або невідомості кожної ознаки, а, промовивши (прописавши) їх, відразу ж позначають свої результати в кодуванні і дають остаточну відповідь.

4. Етап «зовнішнього мовлення мовчки». На цьому етапі учні виконують три-чотири завдання, нічого не примовляючи або прописуючи, а в приписі до виконання завдань указано: «Назви мовчки ... ознаку».

5. Етап формування внутрішнього мовлення. Школярі мовчки читають завдання й відразу ж позначають остаточну відповідь у кодуванні. Показником успішності засвоєння учнями поняття (так само дії) є безпомилковість їхньої роботи під час виконання практичних завдань з поняттям або дією, що формується.

Обґрунтовано, що трудове навчання в початковій школі є фундаментальним для графічної підготовки учня, оскільки формує графічні уміння в учнів під час відтворення набутої інформації. Креслярсько-графічною грамотою прийнято називати вміння читати й виконувати технічну документацію, виражену в наочно-графічній формі, й використовувати її в практичній роботі під час конструювання й виготовлення виробів. У розроблених нами підручниках представлено такі види технічної документації: креслення, ескізи, схеми, технічні рисунки, навчально-інструкційні карти. Окреслені види технічної документації є специфічною наочністю, робота з якою дозволяє розвивати насамперед просторові уявлення, уяву, абстрактне мислення.

У навчальному процесі технічну документацію використовують для розв’язання окремих завдань. Усі нові прийоми побудови й види робіт потрібно спочатку правильно сформулювати й надійно закріпити. Для цього в підручнику й

у робочому зошиті передбачено систему спеціальних завдань – не простих вправ, а технічних завдань, спрямованих на розвиток мислення й уяви.

Оперування креслярсько-графічними зображеннями передбачає процеси сприйняття, перетворення й реконструкції тих образів, які складаються у свідомості на основі читання технічних зображень. Робота з такими умовними зображеннями потрібна для розвитку в школярів просторових уявлень, уміння подумки трансформувати плоску фігуру на об'ємну (і навпаки), а також уміння подумки змінювати, реконструювати об'єкт, що особливо важливо для розвитку мислення загалом.

Робота з креслярсько-графічною документацією передбачає також вироблення в школярів практичних умінь і навичок: графічних, вимірювальних, розмітки. На уроках трудового навчання потрібно забезпечити єдність розумових та практичних дій учнів початкової школи, одним з виявів якої може бути графічна грамота учнів, оскільки процес виконання й використання креслення перетворюється на складник загальної роботи з будь-яким виробом.

З-поміж важливих завдань трудового навчання в початкових класах слід виокремити пропедевтичну орієнтацію учнів у світі професій. Таке ознайомлення передбачено п'ятьма модулями, кожен з яких відповідає напряму життєдіяльності дитини: природа, люди, знаки інформації, техніка, художні образи.

Мета профорієнтації учнів початкової школи – подальший розвиток потреби в навчальній та суспільно корисній праці, ознайомлення зі світом професій, оволодіння деякими доступними елементами праці з різних професій, формування інтересу до них. Вона відповідає первинному етапу професійного самовизначення школярів, умовно названому актуалізацією проблеми вибору професії, суть якої полягає у формуванні етичних та ідейних основ вибору професії, суспільно значущих мотивів трудової діяльності й первинного інтересу до яких-небудь професій.

Зокрема профорієнтація в 1–4 класах збігається з навчально-виховною роботою за програмою й ґрунтується на краєзнавчому принципі. При цьому в учнів формують позитивне ставлення до праці та людей праці, розширюють кругозір, виховують відчуття відповідальності.

У початковій школі пропедевтичну профорієнтаційну роботу слід організовувати на рівні профінформації та первинної діагностики. Особливі можливості для проведення профорієнтаційної роботи передбачено уроками трудового навчання, на яких учнів ознайомлюють з різними галузями трудової діяльності, виховують професійно важливі якості, вивчають особистість школяра тощо. Профорієнтація є довготривалим та складним процесом, який починається в дошкільному віці й триває впродовж багатьох років, оскільки неперервності потребує процес формування особистості школяра: розвиток, зміна його спрямованості (інтересів, нахилів, поглядів), здібностей, характеру.

Для успішної реалізації завдань профорієнтаційної роботи на допомогу вчителів розроблено зошити з профорієнтації «Пізнаємо світ професій» для

учнів 1, 2, 3 класів. У роботі із зошитами школярі мають змогу в кожному класі познайомитися з одним із представників з 5 світів професій.

Для виконання завдань, запропонованих у зошиті, можна на уроках використовувати 5–7 хвилин, що дозволяє дітям краще зрозуміти світ навколо себе, дізнатися багато нового про різноманітні професії, про їхнє значення в житті людини, навчитися поважати людей праці. У процесі виконання завдань за кожним з 5 модулів (людина–природа, людина–людина, людина–техніка, людина–знаки інформації, людина–художнє довкілля) учні мають змогу розвивати такі можливості:

1 класу – сформулювати елементарні уявлення про професії, зовнішні атрибути професій, усвідомити поділ праці на фізичну, розумову й художню;

2 класу – ознайомитися із знаряддями та предметами праці людей різних професій, походженням професій;

3 класу – дізнатися про особливості трудової діяльності та умови праці в усіх галузях життєдіяльності людини, зміни у світі професій, специфіку взаємозв'язку професій, спеціальний одяг для роботи людей деяких професій;

4 класу – засвоїти кваліфікаційні якості працівників різних галузей виробництва.

Під час добору профорієнтаційного матеріалу і визначення методики його застосування потрібно зважати на специфіку пізнавальних процесів молодших школярів (особливостей їх сприймання, пам'яті, уяви, мислення, уваги), використовувати та поєднувати різні види діяльності.

У шостому розділі – **«Експериментальна перевірка методичної системи трудового навчання учнів початкової школи»** – розглянуто організацію та методику проведення експериментального дослідження, спрямованого на перевірку ефективності методичної системи трудового навчання учнів початкової школи; здійснено статистичну перевірку експериментальних даних, обґрунтовано прогностичні завдання підготовки вчителя початкових класів для реалізації методичної системи.

Констатувальний експеримент проведено для визначення рівня технологічної культури молодших школярів. Його завдання полягали у визначенні рівня розвитку кожного з компонентів технологічної культури (емоційно-ціннісного, когнітивного, практико-дієвого), у вивченні діяльності вчителів і батьків щодо формування технологічної культури учнів початкових класів. Для цього в експериментальній роботі використано такі форми роботи: вивчення та апробування методик виявлення в учнів початкових класів різних компонентів технологічної культури; організація спостережень за діяльністю учнів початкових класів, аналіз підсумків письмових робіт школярів, продуктів творчої діяльності, ступеня активності в процесі виконання практичних робіт; вивчення та організація дидактичних тестів з подальшим аналізом результатів; співбесіди з учнями; організація виконання учнями початкових класів дидактичних завдань з подальшим аналізом їхніх підсумків; анкетування й співбесіди з батьками.

Аналіз результатів констатувального експерименту дав змогу зробити висновки:

1. Результати анкетування, аналіз уроків трудового навчання, проведених учителями, і підсумки констатувального експерименту, дозволили визначити такі недоліки: відсутність завдання цілеспрямованого формування технологічної культури учнів початкових класів; не сформованість у більшість вчителів початкових класів цілісного уявлення про зміст поняття «технологічна культура молодшого школяра»; недостатньо уваги до формування наукових і технологічних знань та їх застосування в практичній роботі; нечасте залучення учнів до таких етапів уроку, як цілепокладання, планування, контроль; зорієнтування дітей тільки на кінцевий результат діяльності; на уроках перевага словесних методів і фронтальних форм роботи; недостатнє використання проектного навчання для формування технологічної культури молодшого школяра. З огляду на це виникає потреба відповідної підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

2. Учні початкових класів погано орієнтуються у визначенні мети діяльності, в аналізі конструкції виробу, складанні плану своєї роботи, доцільності виконання технологічних операцій. Мало хто з учнів уміє працювати в групі, розподіляючи і виконуючи різні функції. Низький рівень графічних і технологічних знань характерний для більшості учнів початкової школи.

3. Батьки молодших школярів мало усвідомлюють потребу формування технологічної культури особистості в початковій школі; їхні дії безсистемні й фрагментарні.

Для перевірки обґрунтованості гіпотези дослідження організовано формувальний експеримент. Основним напрямом оцінювання методичної системи стало дослідження її ефективності під час формування основ технологічної культури молодших школярів. Сутність дослідної роботи полягала у вивченні динаміки формування технологічної культури дітей за умови впровадження системи в навчально-виховний процес (безпосереднє педагогічне спостереження, а також використання підручників, посібників, методичних настанов).

Згідно з гуманістичними особистісними орієнтирами дослідження специфіка оцінювання технологічної культури молодших школярів полягала в спостереженні за «особистісними змінами», динамікою формування технологічної культури одних й тих самих учнів протягом навчання в початковій школі, а не в порівнянні «культуротворчих» досягнень учнів контрольних і експериментальних класів. Контрольні заміри (зрізи) проведено тричі: у процесі навчання дитини в першому семестрі 1-го класу й на час закінчення нею 2-го та 4-го класів (відповідно 4-ий і 8-ий семестри), тобто на початку, усередині й закінченні навчання в початковій школі.

Такою дослідною стратегією зумовлено довготривалість педагогічного експерименту й визначено однією з важливих умов його проведення в кожному класі безперервну роботу одного вчителя протягом усього експериментального

періоду. Це сприяло збереженню єдиних педагогічних підходів і вимог до формування й оцінювання технологічної культури дітей.

Емоційно-ціннісний компонент можна виявити завдяки кількісним та якісним показникам виконання навчальних завдань: старанність, ретельність, акуратність, збільшення обсягу роботи в процесі виконання додаткових завдань за вибором тощо. Наявність когнітивного компонента в дитини насамперед засвідчує правильність і точність опрацювання навчального матеріалу, спрямованого на поточний і підсумковий контроль (тестові завдання для перевірки знань наприкінці тематичних блоків тощо). Практико-дієвий компонент створює передумови для визначення відповідних здібностей школярів унаслідок аналізу продуктів дитячої творчості.

Для виявлення результативності методичної системи проведено довготривалий педагогічний експеримент, що передбачав: 1) дослідження ефективності експериментальної системи в процесі вивчення динаміки формування основ технологічної культури молодших школярів унаслідок аналізу й узагальнення матеріалів з упровадження системи в роботу загальноосвітніх навчальних закладів (з 2011 р.); 2) оцінювання результативності системи під час апробації підручників «Трудове навчання» на базі загальноосвітніх закладів п'яти областей України (з 2012 р.).

Результативність упровадження експериментальної методичної системи засвідчує загальне підвищення рівнів сформованості технологічної культури дітей протягом усього періоду навчання в початковій школі (табл. 1).

Таблиця 1

**Рівні сформованості технологічної культури молодших школярів
на різних етапах діагностики**

Рівні технологічної культури Етапи діагностики	початковий	середній	достатній	високий
Вихідні дані (1 клас, 1-ий семестр)	45 %	30%	22 %	3 %
Проміжні дані (2 клас, 4-ий семестр)	12 %	38 %	37 %	13 %
Підсумкові дані (4 клас, 8-ий семестр)	0 %	21 %	47 %	32 %
Динаміка змін	- 45 %	- 9 %	+ 25%	+ 29%

На першому етапі діагностичного дослідження початковий рівень технологічної культури мали 45 %, а високий – лише 3 % школярів, а на заключному етапі діагностичної роботи відсутній початковий рівень, а високий зріс до 32 %. Масштабність і довготривалість, а також статистичні результати дослідної роботи дають підстави засвідчити позитивну динаміку формування

основ технологічної культури молодших школярів під час педагогічного експерименту, тобто дієвість і достатню ефективність розробленої методичної системи.

У результаті експертного оцінювання педагогами динаміки формування технологічної культури учнів (на початок, середину та завершення навчання в початковій школі), зафіксовано підвищення всіх рівнів сформованості технологічної культури школярів, що засвідчує дієвість експериментальної методичної системи (табл. 2). При цьому позитивними коефіцієнтами підвищення є такі: від 3,89 (мотивація технологічно-творчої діяльності) до 5,68 бала (технологічні знання й уміння) і 4,57 бала в загальному оцінюванні основ технологічної культури школяра.

Таблиця 2

**Узагальнені результати динаміки формування
основ технологічної культури молодших школярів (за 12-бальною
шкалою)**

Етапи проведення діагностики Критерії оцінювання технологічної культури	Вихідні дані (1-ий семестр)	Підсумкові дані (8-ий семестр)	d	d^2
Мотивація технологічно-творчої діяльності	4,58	8,47	3,89	15,13
Технологічні знання школяра	3,01	8,69	5,68	32,26
Технологічні вміння і навички школяра	4,34	8,65	4,31	18,58
Загальна оцінка основ технологічної культури	4,10	8,67	4,57	20,88
Σ	16,03	34,48	18,45	86,85

Результативність методичної системи визначено завдяки виявленню динаміки формування основ технологічної культури молодших школярів і експертному оцінюванню системи в масовій апробації підручників за наказами МОН у різних областях України.

Позитивна динаміка щодо основних параметрів і рівнів сформованості технологічної культури учнів, зафіксовано експертним оцінюванням, матеріали апробації підручників з трудового навчання і результати анкетування вчителів засвідчують позитивну роль навчальних книг і достатню ефективність запропонованої методичної системи у формуванні основ технологічної культури молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблеми формування технологічної культури молодших школярів дало змогу встановити, що умовою ефективної реалізації

культуротворчих функцій загальної технологічної освіти є впровадження відповідно спрямованої методичної системи. На підставі здобутих у процесі дослідної роботи результатів сформульовано такі висновки:

1. Ретроспективний аналіз розвитку технологічної освіти засвідчив, що ідея трудового навчання особистості є результатом багатовікових пошуків, започаткованих в античності й розвинених навчальних системах Середньовіччя, Відродження й нашого часу. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури дає змогу стверджувати, що в багатьох країнах технологічна освіта є частиною загальної освіти як самостійний предмет, предметна галузь або варіативний компонент.

Унаслідок ретроспективного огляду визначено, що система професійної підготовки вчителів до трудового навчання дітей виникла з появою трудової підготовки учнів. З того часу відбулося декілька етапів становлення її змісту, що зумовлено економічними, соціальними та політичними особливостями розвитку країни, а також змінами власне змісту трудового навчання: становлення вищої педагогічної освіти (1956–1971 рр.); удосконалення вищої педагогічної освіти в умовах реформування початкової школи (1972–1984 рр.); оновлення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (1985–1995 рр.); розвиток професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на сучасному етапі (1996–2011 рр.).

2. У результаті наукового пошуку виявлено, що в складі культури слід виокремити технологічну культуру, пов'язану з перетворенням людиною довкілля й з перетворенням самої людини. Її слід розглядати як видове поняття стосовно загального поняття культури, оскільки технологічна культура є частиною людської культури загалом і одним з важливих чинників інтеграції всієї системи культури, що зумовлено технологізацією різних галузей діяльності людини.

Актуалізовано низку формулювань сутності категорії «технологічна культура»: технологічна культура – це сукупність загальних способів науково-виробничої діяльності, яка сьогодні є основою загальної трудової культури людини (П. Атутов); технологічна культура – рівень розвитку перетворювальної діяльності людини, виражений у сукупності досягнутих технологій матеріального й духовного виробництва, що дозволяє людині ефективно брати участь у сучасних технологічних процесах на основі гармонійної взаємодії з природою, суспільством і технологічним середовищем (М. Ретівих); технологічна культура – це галузь культури людини, яка передбачає оволодіння сучасними виробничими та інформаційними технологіями, досягнення високого рівня функціональної та професійної компетентності, що дозволяє застосовувати на практиці потрібні методи й способи створення матеріальних та інтелектуальних цінностей (О. Гілев); технологічна культура – культура перетворювальної, творчої природовідповідної (екологічно виправданої) діяльності, що об'єднує знання, уміння й навички (когнітивний рівень), емоційно-моральне ставлення до цього виду діяльності (афективний рівень) і готовність діяти відповідаючи за свої дії (конативний рівень) (Ю. Хотунцев).

Сформульовано авторське визначення сутності щодо поняття технологічна культура як якість людини, що динамічно розвивається й характеризується системою мотивів і цінностей, системою наукових і технологічних знань, умінь і навичок, важливих для здійснення перетворювальної діяльності, а також досвідом із залучення до цієї діяльності.

Структурними компонентами технологічної культури є емоційно-ціннісний, когнітивний, практико-дієвий, специфіку вияву яких визначено у змістовому аспекті. Емоційно-ціннісний передбачає інтерес, бажання працювати, захопленість роботою, розвиток ціннісних орієнтацій і мотивів молодших школярів, уміння самостійно регулювати свою діяльність, акуратно поводитися з матеріалами, інструментами та пристосуваннями, бути старанним під час виконання роботи, дбайливо ставитися до результатів праці, прагнути до співпраці. Когнітивний компонент охоплює наукові (економічні, екологічні, графічні та ін.) й технологічні (розмітки, обробки, зборки та ін.) знання. Практико-дієвий складається з комплексу таких умінь: визначати мету діяльності, знаходити й обробляти інформацію, планувати, застосовувати знання на практиці, співпрацювати, контролювати й оцінювати свою діяльність.

Взаємозв'язок і взаємозумовленість цих компонентів виявлено в процесуальному аспекті, що характеризує цілісність досліджуваного поняття. Від ступеня сформованості емоційно-ціннісного компонента залежить усвідомленість і міцність засвоєння знань, а також успішність організації і виконання діяльності; зміст практико-дієвого компонента впливає на розвиток мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій, морально-вольових якостей, активізує розумову діяльність; когнітивний компонент визначає стратегію діяльності, характер взаємин школяра.

3. Обґрунтовано концепцію та теоретичну модель методичної системи трудового навчання учнів початкової школи – складного, багатокомпонентного утворення, що цілісно віддзеркалює навчально-виховний процес і вибудовується в результаті узгодженого поєднання його елементів.

Мета методичної системи полягає у формуванні основ технологічної культури молодшого школяра як інтегративної особистісної властивості; завдання системи – комплексне формування складників технологічної культури молодшого школяра: емоційно-ціннісного, когнітивного і практико-дієвого компонентів.

З огляду на основні тенденції розвитку загальної та технологічної освіти методологічною основою системи визначено чотири рівні: філософський (положення філософії освіти, теорії технологічної культури суспільства й особистості; культурологічний, аксіологічний, особистісно-орієнтований і системний підходи тощо); загальнопедагогічний (гуманістичні, особистісно-орієнтовані та розвивальні концепції, система педагогічних принципів); дидактико-методичний (діяльнісний, компетентнісний і структурно-функціональний підходи, а також комплекс наукових теорій і принципів, що забезпечують функціонування технологічної освіти); упроваджувальний (теорії

та документи, що регламентують створення навчально-методичного ресурсу технологічної освіти).

Доведено доцільність побудови методичної системи за структурно-функціональною ознакою що передбачає узгоджене поєднання основних компонентів: цільового, методологічного, змістового, процесуального, підручникового, результативно-оцінювального й особистісного, представленого суб'єктами навчання – учнем і вчителем.

4. З'ясовано, що зміст технологічної освіти молодших школярів є системоутворювальним компонентом методичної системи, педагогічно адаптованою для учнів системою технологічних знань, умінь, навичок і способів творчої діяльності, спрямованої на формування технологічної культури особистості. Ланками реалізації змісту в методичній системі є навчальна програма, підручник, робочий зошит, а також навчальний процес, де зміст програми та підручників реалізовано відповідно до конкретики шкільного життя.

Відбір і конструювання змісту технологічної освіти молодших школярів у всіх зазначених видах його реалізації зумовлено загальними тенденціями реформування освітнього простору; особливостями добору змісту початкової загальної освіти; змістовою специфікою технологічної освіти; обґрунтованою концепцією формування технологічної культури учнів.

Методологічним підґрунтям побудови змісту курсу є теорія діяльності, згідно з якою неможливо підготувати учнів до діяльності без їх залучення до аналогічної або адекватної діяльності, тому підготувати до праці можна тільки в процесі трудової діяльності.

Відповідно до теорії особистісно орієнтованої освіти в центрі освітнього процесу перебуває учень з його потребами, інтересами, здібностями, психофізіологічними можливостями.

У процесі реалізації концептуальних положень розвивального навчання, основною метою якого є розвиток індивідуальності учнів, а функцією – формування їхнього творчого потенціалу, передбачено організацію навчання на більш високому рівні труднощів, вивчення матеріалу швидким темпом, забезпечення провідної ролі теоретичних знань, усвідомлення процесу навчання, роботу над розвитком усіх учнів – і найслабших, і найсильніших.

5. Розроблено методику формування основ технологічної культури молодших школярів в умовах загальноосвітнього навчального закладу. З'ясовано, що загальнотрудові вміння полягають у здатності виконувати трудову діяльність і передбачають розумові та практичні дії, підпорядковані мотиву цієї діяльності. У структурні загальнотрудових умінь слід розглядати не тільки конкретно-трудові вміння, а й знання, якими обґрунтовано ці вміння. У розробленому нами комплекті підручників з трудового навчання передбачено три рівні таких завдань. До структурних компонентів загальнотрудових умінь належать знання, які є основою вмінь і мають розбіжності за рівнем узагальненості цих умінь (знання 1, 2, 3 рівнів); конкретно-трудові вміння, що формуються на основі знань першого рівня узагальненості; навички, вироблені

внаслідок закріплення первинних умінь, що складаються з автоматизованих операцій.

Установлено, що функціями будь-якої діяльності є організація праці, конструювання, контроль і оцінювання діяльності, тому в процесі дослідження виокремлено 4 групи загальнотрудових умінь, формування яких слід здійснювати на початковому ступені навчання: 1) конструктивно-технологічні; 2) організаційні; 3) контрольні; 4) оцінювальні.

Виокремлено логічний складник формування технологічних і трудових умінь дітей молодшого шкільного віку, який охоплює такі компоненти: розвиток знаково-символічної діяльності; формування вміння аналізувати технічні об'єкти; планувати й організовувати свою діяльність і діяти за планом; спостерігати за властивостями об'єктів і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки зміни цих властивостей, робити узагальнювальні висновки; висувати гіпотези, обґрунтовувати свій вибір; визначати, порівнювати й об'єднувати ознаки предметів у групи та підгрупи; упізнавати предмети за поданими ознаками.

6. Для конкретизації змісту технологічної освіти молодших школярів підготовлено навчально-методичний комплект (НМК) для учнів початкової школи.

У складі НМК з трудового навчання передбачено три групи дидактичних засобів: призначені для вчителя та учнів – підручник; для вчителя – навчальна програма, календарне планування, методичні посібники; для учнів – зошит-альбом для практичних робіт, зошит з профорієнтації.

Підручник конкретизує зміст освіти й навчальної програми, подає його живою, зрозумілою, захопливою мовою дитинства й наближає учня до досягнення краси світу, людини, мистецтва. Зміст підручника спрямовано на формування й розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає змогу самостійно розв'язувати предметно-практичні та побутові завдання.

Підручники укладено за тематичним принципом. У загальному змісті виокремлено 5 основних тем-подорожей містами, кожна з яких відповідає виду оброблюваного матеріалу. Така структура дозволяє реалізувати системний підхід у засвоєнні програмного матеріалу. Окрім цього, у змісті розділів ураховано календарний принцип планування уроків, актуальний для початкової школи. Структура підручників повною мірою віддзеркалює загальноосвітній і культурологічний сенс навчального предмету. Зміст кожної теми розкрито завдяки використанню системи словесних, наочних і практичних; вербальних і візуальних компонентів. Їхнє змістове та процесуальне наповнення розроблено з огляду на те, що в організації навчання молодших школярів значна роль належить постійній підтримці дитячої уваги, оптимальному режиму зміни видів роботи на уроці.

Доповненням до підручника є зошити-альбоми, використання яких полегшує вчителю підготовку та проведення уроків. Застосування зошита допомагає організувати конструкторську діяльність учнів, а також

диференційовано планувати їхню роботу на уроці відповідно до різних рівнів практичної та теоретичної підготовки.

Підручники та робочі зошити з трудового навчання є дидактико-методичними матеріалами, спрямованими на реалізацію змісту технологічної освіти. При цьому підручник постає віддзеркаленням основного змісту програми, а зошит – додатковим посібником, що сприяє самостійному творчому опрацюванню матеріалу й здійсненню зворотного зв'язку між дитиною та педагогом.

Цей курс є інтегрованим, тому практико-орієнтована спрямованість змісту навчального матеріалу предмета «Трудове навчання» забезпечує інтеграцію знань, здобутих під час вивчення інших навчальних предметів (образотворче мистецтво, природознавство, математика, українська мова, літературне читання) і дозволяє реалізувати їх в інтелектуально-практичній діяльності учня, що створює умови для розвитку ініціативності, винахідливості, гнучкості мислення.

7. Результативність дидактико-методичної системи підтверджено довготривалим природним педагогічним експериментом, в основу якого покладено комплексне вивчення динаміки формування технологічної культури дітей на початок, середину та завершення навчання в початковій школі (в умовах застосування розробленої методики) й експертну оцінку підручників «Трудове навчання» за наказами МОН у різних областях України.

Для перевірки обґрунтованості гіпотези дослідження організовано формувальний експеримент. Основним напрямом оцінювання методичної системи стало дослідження її ефективності у формуванні основ технологічної культури учнів початкової школи.

Згідно з гуманістичними особистісними орієнтирами дослідження, специфіка оцінювання технологічної культури молодших школярів полягала не в порівнянні «культуротворчих» досягнень учнів контрольних і експериментальних класів, а в спостереженні за «особистісними змінами», динамікою формування технологічної культури тих самих учнів протягом навчання в початковій школі. Контрольні заміри (зрізи) проведено тричі у процесі навчання дитини в першому семестрі 1-го класу й на час закінчення нею 2-го та 4-го класів (відповідно 4-ий і 8-ий семестри), тобто, на початку, у середині й закінченні початкової школи.

Результативність упровадження експериментальної методичної системи засвідчує загальне підвищення рівнів сформованості технологічної культури дітей протягом усього періоду навчання в початковій школі.

На першому етапі діагностичного дослідження початковий рівень технологічної культури мали 45%, а високий – лише 3% школярів, то на заключному етапі діагностичної роботи початковий рівень зникає, а високий зріс до 32%. Масштабність і довготривалість, а також статистичні результати дослідної роботи дають підстави засвідчити позитивну динаміку формування основ технологічної культури молодших школярів під час педагогічного експерименту, тобто дієвість і достатню ефективність розробленої методичної системи.

У результаті експертного оцінювання педагогами динаміки формування технологічної культури учнів (початок, середина та завершення навчання в початковій школі) зафіксовано підвищення рівнів сформованості технологічної культури школярів, що засвідчує дієвість експериментальної методичної системи.

Така динаміка підтверджує педагогічну доцільність упровадження експериментальної системи формування основ технологічної культури молодших школярів.

8. Виявлено, що важливим фактором реалізації ідей експериментальної системи формування технологічної культури школярів є особистість учителя, що має поєднувати відповідні особистісні, професійно-педагогічні та технологічні якості. З'ясовано обсяг знань, умінь і якостей особистості, що визначають готовність учителя до формування технологічної культури молодших школярів, яка охоплює когнітивний, операційно-практичний, креативний та емоційно-ціннісний компоненти; організаційно-педагогічні умови формування в майбутніх учителів початкових класів технологічних знань і вмінь. Саме від професійності, майстерності, емоційності, творчості педагога залежить ставлення учнів до навчального предмета й учіння загалом, успішність оволодіння технологічною обізнаністю, якість та повнота реалізації розвивальних і виховних цілей навчання, зокрема й формування технологічної культури особистості. Отже, у процесі фахового становлення та здійснення культуротворчої діяльності вчителя початкових класів важливе значення має його особистісна, педагогічна й професійна підготовка.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів теоретичного та практичного розроблення методичної системи трудового навчання учнів початкової школи. Перспективними напрямками розвитку окресленої проблеми вважаємо: забезпечення наступності реалізації технологічної культури між дошкільною та шкільною ланками освіти через створення відповідних навчальних та методичних матеріалів; удосконалення у вищих навчальних закладах курсу «Трудове навчання з практикумом» з орієнтацією на розгляд питань формування технологічної культури школярів; підвищення рівня фахової підготовки вчителя початкових класів до роботи з навчальними книгами.

Основні результати дослідження викладено в таких публікаціях автора:

Монографія

1. Котелянець Н. В. Теорія та методика формування технологічної культури молодших школярів : [Монографія] / Наталка Котелянець. – Харків : Мачулін, 2017. – 357 с.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Котелянець Н. В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до розвивального трудового навчання / Наталія Котелянець // Рідна школа. – 1999. – №6. – С. 66 – 67.

3. Котелянець Н. В. В. О. Сухомлинський про підготовку вчителя початкових класів до розвивального трудового навчання / Наталія Котелянець // Рідна школа. – 2000. – №7. – С. 73 – 74.

4. Котелянець Н. В. Роль міжпредметних зв'язків у розвитку особистості молодших школярів / Наталія Котелянець, Марина Юрченко // Рідна школа. – 2000. – №3. – С. 43 – 43.

5. Котелянець Н. В. Екологічна освіта молодших школярів на уроках трудового навчання / Наталія Котелянець // Рідна школа. – 2001. – №2. – С. 42 – 44.

6. Котелянець Н. В. Проектний метод навчання молодших школярів. / Наталія Котелянець // Рідна школа. – 2001. – №10. – С. 47 – 48.

7. Котелянець Н. В. Провідний метод освітньої галузі «Технології» / Н. В. Котелянець // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. – Вип. 41. – С. 85 – 87.

8. Котелянець Н. В. Відлуння давнини / Н. В. Котелянець, І. В. Дубинський // Початкова школа. – 2002. – №3. – С. 67 – 68.

9. Котелянець Н. В. Гномик і дівчинка / Н. В. Котелянець // Дошкільне виховання. – 2002. – №3. – С. 32.

10. Котелянець Н. В. Школа майстрів шиття / Н. В. Котелянець // Палітра педагога. – 2002. – №1. – С. 14 – 18.

11. Котелянець Н. В. Відлуння давнини. Чудодійний світ паперу / Н. В. Котелянець, І. В. Дубинський // Початкова школа. – 2002. – №6. – С. 33 – 34.

12. Котелянець Н. В. Відлуння давнини. Там, де починається нитка / Н. В. Котелянець, І. В. Дубинський // Початкова школа. – 2002. – №7. – С. 28 – 29.

13. Котелянець Н. В. Школа паперових чудес / Н. В. Котелянець // Палітра педагога. – 2002. – №2. – С. 14 – 19.

14. Котелянець Н. В. Школа країни Листопадії / Н. В. Котелянець // Палітра педагога. – 2002. – №3. – С. 18 – 19.

15. Котелянець Н. В. Орігамі – розвиток творчих та індивідуальних здібностей дітей / Наталія Котелянець // Рідна школа. – 2002. – №12. – С. 36 – 37.

16. Котелянець Н. В. Школа ліплення / Н. В. Котелянець // Палітра педагога. – 2002. – №4. – С. 9 – 14.

17. Котелянець Н. В. Аплікації з тирси, круп та насіння / Н. В. Котелянець // Дошкільне виховання. – 2003. – №3. – С. 32.

18. Котелянець Н. В. В. О. Сухомлинський про екологічну освіту школярів на уроках трудового навчання / Н. В. Котелянець / Наукові записки. Серія: Педагогічні науки / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003. – Вип. 52. Частина 2. – С. 20 – 23.

19. Котелянець Н. В. Система трудового виховання в педагогічній спадщині І. Г. Ткаченка / Н. В. Котелянець // Імідж сучасного педагога. – 2004. – № 2/3. – С. 104 – 107.

20. Котелянець Н. В. Творче конструювання розвиває інтелект / Н. В. Котелянець, С. С. Скриннік // Дошкільне виховання. – 2005. – №8. – С. 12 – 14.

21. Котелянець Н. В. Проектно – технологічна діяльність молодших школярів / Н. В. Котелянець // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – №1. – С. 12 – 14.

22. Котелянець Н. В. Урок трудового навчання для 2 класу з використанням інтерактивних технологій навчання / Н. В. Котелянець, І. В. Войченко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – №4. – С. 38 – 40.

23. Котелянець Н. В. В. О. Сухомлинський про трудове виховання школярів / Н. В. Котелянець // Педагогічний вісник КОІППО імені Василя Сухомлинського. – Кіровоград ПП «Поліграф–Терція». – 2008. – №1/2. – С. 133-136.

24. Котелянець Н. В. Уроки трудового навчання в 1 класі/Н.В.Котелянець, О.В.Агеєва // Учитель початкової школи. – 2013. – №3. – С. 21 – 27.

25. Котелянець Н. В. Уроки трудового навчання в 3 класі / Н. В. Котелянець, О. В. Агеєва // Учитель початкової школи. – 2014. – №4. – С. 13 – 15.

26. Котелянець Н. В. Творимо дива власними руками / Н. В. Котелянець, О. В. Агеєва // Учитель початкової школи. – 2014. – №7/8. – С. 25 – 27.

27. Котелянець Н. В. Ці техніки, і давні, і сучасні, допомагають світ створити власний / Н. В. Котелянець, О. В. Агеєва // Учитель початкової школи. – 2015. – №6. – С. 7 – 9.

28. Котелянець Н. В. Пошукова діяльність на уроках трудового навчання / Н. В. Котелянець // Учитель початкової школи. – 2016. – №7. – С. 38 – 41.

29. Котелянець Н. В. Реалізація міжпредметних зв'язків в змісті трудового навчання / Н. В. Котелянець // Учитель початкової школи. – 2016. – №11. – С. 20 – 24.

30. Котелянець Н. В. Розвивальні можливості ручної обробки матеріалів на уроках трудового навчання в початковій школі / Н. В. Котелянець // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – Київ : Міленіум, 2016. – Вип. 253 – С. 107 – 115.

*Наукові праці у фахових виданнях іноземних держав, включених
до міжнародних наукометричних баз*

31. Котелянец Н. В. Опыты и наблюдения на уроках трудового обучения в начальных классах / Н. В. Котелянец // Век науки и образования. – Астана, 2013. – № 4/ 5. – С. 36 – 41.

32. Kotelyanets N. V. The development of pupils during the craft lessons in primary school / N. Kotelyanets // Euvropaische Fachhochschule Stuttgart, Germany, 2013. – № 11 – 1. – p. 71 – 73.

33. Kotelyanets N. V. Integration of pupils knowledge in the system of contemporary primary school / N. Kotelyanets// Science, technology and higher education-Westwood – Canada, 2013. – p. 203 – 206.

34. Котелянец Н. В. Профориентационная работа на уроках трудового обучения в начальных классах / Н. В. Котелянец // Педагогика : традиции и инновации : материалы междунар. науч.конф., апрель 2013 г. – Челябинск, 2013. – С. 87 – 91.

35. Котелянец Н. В. Реализация идей развивающего обучения на уроках трудового обучения в начальных классах / Н. В. Котелянец // Теория и практика образования в современном мире : материалы междунар. науч.конф. – Санкт-Петербург, 2013. – С. 97 – 101.

36. Котелянец Н. В. Интеграционные процессы в системе современного начального образования / Н. В. Котелянец // Актуальные вопросы современной психологии и технологии : 13 междунар. науч. конф., 27 марта 2013 г. – Липецк, 2013. – С. 32 – 37.

37. Котелянец Н. В. Формирование понятий у учащихся начальных классов на уроках технологи / Н. В. Котелянец // Непрерывное технологическое и эстетическое образование : тенденции, достижения, проблемы : материалы III междунар. науч.-практ. конф. (г. Барановичи, 30 сентября 2016 г.). – Барановичи : Барановичский государственный университет, 2017. – С. 90 – 94.

Матеріали конференцій, тези доповідей

38. Котелянець Н. В. Творче конструювання в дошкільному віці / Н. В. Котелянець // Тенденції та проблеми початкової освіти в контексті переходу на новий зміст та 4 – річний термін навчання : матеріали міжвузівських наук. – практ. конф. – Кіровоград, КОІППО, 2006. – С. 96 – 101.

39. Котелянець Н. В. Зміст і форми підготовки вчителя до реалізації розвивального трудового навчання молодших школярів / Н. В. Котелянець // Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 23 – 25 квітня 2001 р. – Полтава : ПДПУ, 2001. – С. 163 – 164.

40. Котелянець Н. В. Проектний метод навчання в освітній галузі «Технології» / Н. В. Котелянець // Концепція профільного та професійного навчання в старшій школі : умови реалізації : матеріали обл. наук. – практ. конф. (24 листопада 2004 р.). – Кіровоград, КОІППО, 2005. – С. 49 – 53.

41. Котелянець Н. В. Методологічні основи методичної системи трудового навчання учнів початкової школи / Н. В. Котелянець // Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (23 – 24 лютого 2017 р.). – Київ : Міленіум, 2017. – С. 25 – 26.

42. Котелянець Н. В. Компоненти методичної системи трудового навчання молодших школярів / Н. В. Котелянець // Педагогіка : традиції та інновації : матеріали IV міжнар. наук.– практ. конф. (м. Запоріжжя, 17 – 18 лютого 2017 р.). – Херсон: Гельветика, 2017. – Ч. 1. – С. 53 – 56.

43. Котелянець Н. В. Структура і зміст технологічної культури учнів / Н. В. Котелянець // Ключові аспекти розвитку сучасної науки : матеріали між

нар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 27 лютого 2017 р.). – Одеса : Друкарник, 2017. – Т. 2. – С. 20 – 25.

44. Котелянець Н. В. Критерії та показники оцінювання сформованості в учнів технологічної культури / Н. В. Котелянець // Наука, освіта, суспільство : актуальні питання і перспективи розвитку : матеріали III міжнар. наук.- практ. конф. (30–31 березня 2017 р., м. Київ). – Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. – С. 5 – 9.

45. Котелянець Н. В. Фізіологічний та психічний розвиток особистості молодшого школяра в процесі трудового навчання / Н. В. Котелянець // «Педагогіка і психологія: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування» (17-18 березня 2017р., м. Одеса) – Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. – С. 77 – 81.

46. Котелянець Н. В. Методика формування загально трудових умінь і навичок в учнів початкової школи / Н. В. Котелянець // «Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній та професійній освіті» : матеріали IV-ої міжнар. наук.-практ. конф. (17-21 квіт. 2017р., м. Кропивницький) – Кропивницький : РВВ КДПУ ім.В.Винниченка, 2017. – С. 149 – 152.

Навчальні програми

47. Котелянець Н. В. Трудове навчання : технічна і художня праця / І. М. Веремійчик, В. В. Вдовченко, Н. В. Котелянець // Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1 – 4 кл. – Київ : Початкова школа. – 2007. – С. 202 – 236.

48. Котелянець Н. В. Трудове навчання / В. К. Сидоренко, О. В. Мельник, О. Л. Морін, Н. В. Котелянець // Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. 1 – 4 класи. – Київ : Освіта. – 2007. – С. 296 – 313.

Підручники

49. Котелянець Н. В. Трудове навчання : підруч. для 1кл. / В. К. Сидоренко, Н. В. Котелянець. – Харків : Сиція, 2012. – 128 с.

50. Котелянець Н. В. Трудове навчання : підруч. для 2кл. / В. К. Сидоренко, Н. В. Котелянець. – Харків : Сиція, 2012. – 128 с.

51. Котелянець Н. В. Трудове навчання: підруч. для 3кл. / В. К. Сидоренко, Н. В. Котелянець, О. В. Агеєва. – Харків : Сиція, 2013. – 128 с.

52. Котелянець Н. В. Трудове навчання : підруч. для 4 кл. / Н. В. Котелянець, О. В. Агеєва. – Харків: Сиція, 2016. – 144 с.

Навчально – методичні посібники і методичні рекомендації

53. Котелянець Н. В. В країні Майстрів. Робочий зошит-альбом : навч. посібник для 1 кл. / Н. В. Котелянець, О. В. Агеєва. – Київ : Освіта, 2012. – 56 с.

54. Котелянець Н. В. В країні Майстрів. Робочий зошит-альбом : навч. посібник для 2 кл. / Н. В. Котелянець, О. В. Агеєва, Ю. С. Котелянець. – Київ:Освіта, 2012. – 56 с.

55. Котелянець Н. В. В країні Майстрів. Робочий зошит-альбом : навч. посібник для 3 кл. / Н. В. Котелянець, О. В. Агеєва, Ю. С. Котелянець – Київ : Освіта, 2013. – 56 с.

56. Котелянець Н. В. В країні Майстрів. Робочий зошит-альбом : навч. посібник для 4 кл. / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва, Ю. С. Котелянець – Київ : Освіта, 2015. – 56 с.

57. Котелянець Н. В. Уроки трудового навчання у 1 класі / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва. – Харків : Сиція, 2012. – 64 с.

58. Котелянець Н. В. Уроки трудового навчання у 2 класі / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва. – Харків : Сиція, 2013. – 64 с.

59. Котелянець Н. В. Уроки трудового навчання у 3 класі / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва. – Харків : Сиція, 2014. – 72 с.

60. Котелянець Н. В. Уроки трудового навчання у 4 класі / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва. – Харків : Сиція, 2016. – 72 с.

61. Котелянець Н. В. Пізнаємо світ професій. Зошит із профорієнтації: навч. посібник для 1 кл. / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва, Ю. С. Котелянець. – Київ : Освіта, 2012. – 32 с.

62. Котелянець Н. В. Пізнаємо світ професій. Зошит із профорієнтації: навч. посібник для 2 кл. / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва, Ю. С. Котелянець. – Київ : Освіта, 2012. – 32 с.

63. Котелянець Н. В. Пізнаємо світ професій. Зошит із профорієнтації: навч. посібник для 3 кл. / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва, Ю. С. Котелянець. – Київ : Освіта, 2013. – 32 с.

64. Котелянець Н. В. Трудове навчання 1 клас. Альбом – посібник / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва. – Київ : Літера ЛТД, 2011. – 64 с.

65. Котелянець Н. В. Трудове навчання 2 клас. Альбом – посібник / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва. – Київ : Літера ЛТД, 2011. – 48 с.

66. Котелянець Н. В. Трудове навчання 3 клас. Альбом – посібник / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва. – Київ : Літера ЛТД, 2011. – 48 с.

67. Котелянець Н. В. Трудове навчання 4 клас. Альбом – посібник / Н. В. Котелянець, О. В. Агєєва. – Київ : Літера ЛТД, 2011. – 48 с.

68. Котелянець Н. В. Трудове навчання. Навчання і виховання учнів 4 класу : метод. посіб. для вчителів / Н. В. Котелянець. – Київ : Початкова школа, 2005. – С. 445 – 468.

69. Котелянець Н. В. Скарбничка паперових чудес : навчально – наочний посібн. / Н. В. Котелянець, І. В. Дубинський, С. С. Скриннік. – Київ : Світич, 2005. – 64 с.

70. Котелянець Н. В. Інтелектуальні ігри : метод. рек. для вчителів початкових класів / Н. В. Котелянець, І. В. Дубинський. – Кіровоград, Інформаційна мережа, 2004. – 48 с.

71. Котелянець Н. В. Віршованочки : метод. рек. для вчителів початкових класів / Н. В. Котелянець, І. В. Дубинський. – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2001. – 98 с.

72. Котелянець Н. В. Відлуння давнини : метод. рек. для вчителів початкових класів / Н. В. Котелянець, І. В. Дубинський. – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 1999. – 80 с.

73. Котелянець Н. В. Трудове навчання в початкових класах : навч. посібн. для вчителів початкових класів / Н. В. Котелянець. І. В. Дубинський. – Кіровоград, РВЦ КДПУ, 1999. – 287 с.

АНОТАЦІЇ

Котелянець Н. В. Методична система трудового навчання учнів початкової школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання технологій. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2017.

У дисертації досліджено методологічні основи методичної системи трудового навчання учнів початкової школи.

На основі теоретико-методологічного аналізу обґрунтовано концепцію та розроблено модель методичної системи трудового навчання учнів початкової школи, а також визначено сутність, змістовий діапазон і структуру категорій «технологічна культура особистості» й «сучасний учень початкової школи».

Розроблено й аргументовано зміст трудових умінь і навичок, змодельовано його в навчальній програмі й підручниках, підготовлено навчально-методичний комплект для учнів початкової школи.

Створено методику формування основ технологічної культури молодших школярів в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Проаналізовано основні підходи до вдосконалення професійної технологічної підготовки вчителів початкових класів.

Визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні технологічної культури молодших школярів. У процесі дослідно-експериментальної перевірки підтверджено ефективність розробленої методичної системи трудового навчання учнів початкової школи.

Ключові слова: методична система, технологічна культура, загальнотрудові вміння й навички, учитель початкової школи, молодші школярі, трудове навчання.

Котелянец Н. В. Методическая система трудового обучения учащихся начальной школы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения технологий. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2017.

В диссертации исследованы методологические основы методической системы трудового обучения учащихся начальной школы.

На основе теоретико-методологического анализа обоснована концепция и разработана модель методической системы трудового обучения учащихся начальной школы, а также определена сущность, содержательный диапазон и структура категорий «технологическая культура личности» и «современный ученик начальной школы».

Разработано и аргументировано содержание трудовых умений и навыков, смоделировано его в учебной программе и учебниках, подготовлен учебно-методический комплект для учащихся начальной школы.

Создана методика формирования основ технологической культуры младших школьников в условиях общеобразовательного учебного заведения.

Проанализированы основные подходы к совершенствованию профессиональной технологической подготовки учителей начальных классов.

Определены критерии, показатели и охарактеризованы уровни технологической культуры младших школьников. Путем опытно-экспериментальной проверки подтверждена эффективность разработанной методической системы трудового обучения учащихся начальной школы.

Ключевые слова: методическая система, технологическая культура, общетрудовые умения и навыки, учитель начальной школы, младшие школьники, трудовое обучение.

Kotelianets N.V. Methodical system of education of crafts of elementary school students. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of doctor of pedagogical sciences, the specialty of 13.00.02 – theory and method of studies (technical disciplines). – National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. – Kyiv, 2017.

The research work studies methodological bases of methodical system of education of crafts of elementary school students.

The structural-functional model of methodical system for teaching crafts in primary school was developed and justified on the basis of theoretical and methodological analysis. The essence, the content and the structure of a range of categories of technological culture and modern individual student of elementary school were defined.

The content of craft skills was reasoned, argued and developed, modeled in curriculum and textbooks for elementary school students. A set of textbooks, workbooks and teacher's books was prepared.

The methodology of forming of the basis of technological culture of primary school pupils in the conditions of an educational institution was created.

Basic approaches of improving of professional technological training of primary school teachers were analyzed.

The criteria, indicators and levels of technological culture of younger students were defined. Through the research and experimental verification the efficiency of methodical system of labor education elementary school students was confirmed

Keywords: methodical system, technological culture, craft abilities and skills of primary school teachers, primary school pupils.